

**VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI**

**AFGAN GÖÇÜNÜN SİYASİ, EKONOMİK VE GÜVENLİK
NEDENLERİNİN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ELÇİ

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN

Van - 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Mehmet Elçi tarafından hazırlanan “AFGAN GÖÇÜNÜN SİYASİ, EKONOMİK VE GÜVENLİK NEDENLERİNİN ANALİZİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/ OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.		
Danışman Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN Devletler Hukuku, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL Siyasi Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Üye: Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN Uluslararası Siyaset, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum		
Üye: Unvanı		
Üye:		
Tez Savunma Tarihi	21/09/2022	
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü		

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (21.09.2022)

Mehmet ELÇİ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet ELÇİ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Eylül, 2022

AFGAN GÖÇÜNÜN SİYASİ, EKONOMİK VE GÜVENLİK NEDENLERİNİN ANALİZİ

ÖZET

Afganistan, iç çatışma, savaş, terör örgütlerinin yıkıcılığı ve büyük güçlerin işgalleri gibi nedenlerle kaotik bir geçmişe sahiptir. Çatışma ve savaşlar sonucunda ülkede sosyal ve ekonomik hayatın çökmesi ve insanların hem yaşam kaygısı hem de yoksulluk ve işsizlik nedeniyle göç kararı almaları gayet doğal bir durumdur. Nitekim Afgan halkının üçte birinden fazlası yaşamları boyunca en az bir defa göçü deneyimlemiştir. Bugün de devam çatışma, istikrarsızlık ve karışıklıklar sonucunda, Afganistan halkı için “istikrarlı göçmenler”, Afganistan devleti için ise tarihinin her döneminde “istikrarlı göç veren ülke” tanımlamaları yapılmaktadır. Afganistan’ın kendi içinde yaşadığı istikrarsızlıklar, dış güçlerin müdahalesi, terör ve kötü ekonomik koşullar; Afganistan’dan göçün en önemli nedenleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma genel olarak göç olgusunu, Afgan göçünün tarihsel arka planını ortaya koymayı ve özelde ise Afgan göçünün nedenlerini siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutları üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Afganistan, Göç, Göçmen, Uluslararası Göç

Sayfa Sayısı: x+70

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN

M.Sc. Thesis

Mehmet ELÇİ

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
September, 2022

**AN ANALYSIS OF POLITICAL, ECONOMIC AND SECURITY
REASONS OF AFGHAN MIGRATION**

ABSTRACT

Afghanistan has a chaotic past due to reasons such as internal conflicts, wars, destructiveness of terrorist organizations and invasions of great powers. As a result of conflicts and wars, it is quite natural that the social and economic life in the country has collapsed and people have decided to migrate due to both life anxiety and poverty and unemployment. Thus, more than a third of Afghan people have experienced migration at least once in their lifetime. Today, as a result of ongoing conflicts, instabilities and turmoil, the people of Afghanistan are defined as “stable immigrants” and the Afghan state is defined as “a country with stable immigration” in every period of its history. The instability in Afghanistan, the intervention of foreign powers, terrorism and bad economic conditions can be seen as the most important reasons for migration from Afghanistan. This study aims to reveal the phenomenon of migration in general, the historical background of Afghan migration and to analyze the reasons of Afghan migration in terms of political, economic and security dimensions in particular.

Keywords: Afghanistan, Migration, Immigrant, International Migration.

Quantity of Page: x+70

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Hakan KARAASLAN

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1: Düzensiz göçte yasadışılığın nedenleri ve örnekleri:	10
Tablo 2: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Afgan Göçmenlerin Sayısı.....	55

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
MMC	Karma Göç Merkezi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNHCR	Uluslararası Mülteci Örgütü
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖN SÖZ

Bu çalışma genel olarak göç olgusunu, Afgan göçünün tarihsel arka planını ve özelde ise Afganistan'dan göçün politik, ekonomik ve güvenlik bağlamında nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tez çalışma sürecinde ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen tüm aile bireylerime ve özellikle kıymetli anneme sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ÖN SÖZ.....	vii
GİRİŞ	1
A. Konuya Göç ve Afganistan Üzerinden Genel ve Kısa Bir Bakış	1
B. Problemin Tanımı	1
C. Amaç ve Kapsam	2
D. Çalışma Yöntemi	2
E. Çalışma Planı.....	3
F. Argüman ve Literatüre Katkı.....	3
1. KAVRASMAL VE TEORİK BOYUTLARIYLA GÖÇ OLGUSU	4
1.1. Göç Kavramları	4
1.1.1. Düzenli Göç	6
1.1.2. Düzensiz Göç	8
1.1.3. Kaynak, Hedef ve Transit Ülke Kavramları	12
1.1.4. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları	13
1.1.5. Şartlı Mülteci, İkincil Koruma ve Geçici Koruma Kavramları	14
1.2. Göç Kuramları	16
1.2.1. Ravenstein Göç Kanunları	16
1.2.2. Everett Lee İtme ve Çekme Göç Kuramı.....	17
1.2.3. Petersen Göç Tipleri	18
1.2.4. Ekonomik Göç Kuramları.....	19

1.2.5. Merkez-Çevre Kuramı ve Kesişen Fırsatlar Kuramları	20
1.2.6. Göçmen İlişkileri Ağı (Network Kuramı).....	20
1.2.7. Göç Sistemleri Kuramı	21
1.3. Sonuç	21
2. DÜNYA TARİHİNDE AFGANİSTAN.....	22
2.1. Tarihsel Süreçte Afganistan.....	22
2.1.1. 11 Eylül 2001'e kadar olan dönemde Afganistan.....	22
2.1.2. 11 Eylül 2001 Sonrası Dönemde Afganistan.....	25
2.2. Afganistan'ın Ekonomik Durumu	34
2.2.1. Tarım.....	35
2.2.2. Sanayi.....	36
2.2.3. Madenler	37
2.3. Sonuç	37
3. AFGANİSTAN'DAN GÖÇÜN NEDENLERİ.....	38
3.1. Afganistan'ın Göç Profili –Göç Tarihi	38
3.2. Afganların Göç Nedenleri ve Göçün Arka Planı	40
3.2.1. Afgan Göçünün Siyasi Nedenleri	42
3.2.2. Afgan Göçünün Sosyo-Ekonomik Nedenleri	45
3.2.3. Afgan Göçünün Güvenlik Nedenleri	46
3.3. Dünyada Afgan Göçmen ve Mültecilere Dair Güncel Veriler	48
3.4. Afgan Göçmenlerin Geri Dönüşü	49
3.5. Afgan Göçünde Bölge Ülkelerinin Yeni Konumu	51
3.6. Sonuç	56

SONUÇ..... 57

KAYNAKÇA 61

ÖZGEÇMİŞ

TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

GİRİŞ

A. Konuya Göç ve Afganistan Üzerinden Genel ve Kısa Bir Bakış

21.Yüzyılda göç, dünya gündeminde ilk sırada yer almaktadır. Göç olgusu; insanlık tarihi ile ortaya çıkarak günümüze kadar varlığını sürdürmüş ve insanoğlu var olduğu sürece de devam edecek bir olgudur. Göç birçok insanın karşı karşıya kaldığı ya da gelecekte kalabileceği dinamik bir süreçtir. Afganistan tarihinin bir yandan da göç unsuru üzerinden yazılabilmesinin önemli nedenleri arasında kuruluşundan itibaren siyasi istikrarsızlıklar ve iktidar kavgaları ile uğraşması yer almaktadır. Afganistan sahip olduğu etnik çeşitlilik ile “her an çatışmaya meyilli insanların ülkesi” olarak görülmektedir. Orta Asya’nın jeopolitik, demografik ve etnik yapısıyla önemli ülkelerinden olan Afganistan, kurulduğu günden bugüne kadar göç dalgaları yaşamıştır. Özellikle 20.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren terör olayları ve işgaller ile iç karışıklıklar ülkesi haline gelen Afganistan’da 21.Yüzyılın hemen başından itibaren ülkede yer alan aktörler çeşitlenmiş, çatışmalar artmış ve ülkeye bu sefer de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) müdahale etmiştir.

B. Problemin Tanımı

Çatışma üreten yapısı ile son derece karmaşık bir süreçten geçen Afganistan’da istikrarsızlık doğal bir olgu olmuş, insanların yaşam standartları düşüp, gelecek endişeleri artmış ve göç günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde Afganistan toplumu için göç etmek, göçmen olmak, mülteci olmak, sığınmak, yerinden edilmek gibi kavramlar normalleşmiş, adeta rutin işler haline almıştır.

C. Amaç ve Kapsam

Afganistan coğrafyası neden göç, terör ve istikrarsızlıkla anılır duruma gelmiştir? Afganistan tarihi boyunca yaşanan savaş, iç karışıklıklar ve istikrarsızlıklar nasıl göçe neden olmuştur? Afgan halkı neden farklı ülkelere göç etme çabası içerisinde olmuşlardır? Bu sorular temelinde açıklanmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla çatışmaların yoğun olduğu coğrafyada sosyal ve ekonomik hayatın çökmesi ve insanların bir yandan yaşam kaygısı öte yandan da yoksulluk, işsizlik nedeniyle göç kararı alması gayet beklenen bir durumdur. Nitekim Afgan halkının üçte birinden fazlası yaşamları boyunca en az bir defa göçü deneyimlemiştir. Bugün de etkileri devam eden çatışma ve karışıklıklar sonucunda, Afganistan halkı için “istikrarlı göçmenler”; Afganistan devleti için ise tarihinin her döneminde “istikrarlı göç veren ülke” tanımlamaları yapılmaktadır.

Dünyada mülteci ve göçmenlerin sayısının giderek artmasına paralel olarak Sosyal Bilimlerin Sosyoloji, İletişim, Siyaset Bilimi gibi disiplinlerinde bu konu üzerine akademik araştırmalar da artmıştır. Bu nedenle öncelikle herkes tarafından çok sık kullanılmasına rağmen aslında içerik olarak karıştırılan ve birbirleri yerine kullanılarak bilgi kirliliğine neden olan göç ve göçle ilgili kavramların ve kuramların kısa analizi yapılacaktır. Afgan göçünün daha iyi anlaşılması açısından Afganistan’ın yönetsel ve siyasal tarihine değinilecektir. Daha sonra Afganistan’daki göç sorunu ele alınacak ve Afgan toplumunun neden göç ettiği, 11 Eylül öncesi ve sonrasında oluşan göç hareketleri, ABD’nin bölgedeki asker sayısını azaltmaya başlamasından sonra oluşan ortam ve tüm bu süreçte yaşanan olaylardan etkilenen Afgan halkının neden ülkelerinden çıkmak istedikleri tüm boyutlarıyla ele alınacaktır.

D. Çalışma Yöntemi

Kavramsal ve kuramsal açıdan literatür taraması yapılmış, konu ile ilgili tarihsel ve siyasal süreç kaynaklarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Konunun hem Afganistan hem de Türkiye ile ilgili bölümleri için; yapılan tez çalışmaları, kitap, makale, ulusal ve uluslararası hakemli dergiler ve güvenilir internet kaynaklarından elde edilen söylem analizleri ile güvenilir anket çalışmalarından alınan bilgilerden faydalanılmıştır.

E. Çalışma Planı

Bu tez 4 bölümden oluşmaktadır. 1.bölümde problem tanımı amaç ve kapsamı, çalışmanın yöntemi ve planından oluşmaktadır. Çalışmanın 2. bölümünde göç kavramı temelinde ilenerek, göç kavramı ve çeşitlerine değinilmiş, akabinde kaynak, hedef ve transit ülke kavramları açıklanmış, daha iyi anlaşılması için göç kuramları ele alınmış, bu kuram ve kavramlarla bir çerçeve oluşturulmuştur. 3. bölümde Afganistan'ın kısa tarihçesi ele alınmış, Afganistan'ın 11 Eylül öncesi ve sonrası durumları üzerinde durulmuştur. Afganistan'ın ekonomik durumu incelenmiştir.4. bölümde Afgan göç profili ve göç tarihi incelenmiştir. Afgan göçünün nedenleri ve arka planı siyasi, ekonomik, güvenlik boyutları üzerinden incelenmiştir. Bölge ülkelerin bu göç meselesindeki konumları ve etkileri irdelenmiştir.

F. Argüman ve Literatüre Katkı

Afgan göçünün temel argümanı ekonomik amaçlı olup, daha iyi yaşam şartlarına ulaşmaktır. Akabinde daha demokratik, laik ve özgürlükçü yaşam şartlarının iyi olduğu ülkelere gitmektir. Afganistan'ın kendi içinde yaşadığı istikrarsızlıklar, dış güçlerin müdahalesi, terör ve tüm bu güvensizlik kaynaklarının neden olduğu kötü ekonomik koşullar; Afganistan'dan göçün en önemli nedenlerinden görülmektedir. Dünyada hemen hemen hiçbir ülke, Afganistan kadar çatışma, savaş ve yıkımla yüzleşmemiştir. Dolayısıyla çatışmaların yoğun olduğu coğrafyada sosyal ve ekonomik hayatın çökmesi ve insanların bir yandan yaşam kaygısı öte yandan da yoksulluk, işsizlik nedeniyle göç kararı alması gayet beklenen bir durumdur. Nitekim Afgan halkının 1/3'ünden fazlası yaşamları boyunca en az bir defa göçü deneyimlemiştir. Bu çalışma genel olarak göç olgusunu, Afgan göçünün tarihsel arka planını ve özelde ise Afganistan'dan göçün politik, ekonomik ve güvenlik bağlamında nedenlerini ortaya koymaktadır. Afganistan'dan göçün Politik, ekonomik ve güvenlik bağlamında nedenlerini çok boyutlu olarak ele alınmasında ve konu hakkındaki literatür eksikliğini gidermeyi amaçlamaktadır.

1. KAVRASMAL VE TEORİK BOYUTLARIYLA GÖÇ OLGUSU

Bu bölümde çalışmanın özünü oluşturan göç kavramı üzerinde ilerlenerek, bölümün ilk kısmında öncelikle tanımı ve literatürdeki yeri üzerinde durulacaktır. Akabinde ise göç türlerinin ana başlıklar halinde ayrıştırılabilmesi adına, düzenli-düzensiz ana başlığı ile birlikte göç türleri açıklanmaktadır. Bölümün birinci kısmının sonunda da çalışmanın önemli bir ayrım noktasını oluşturan kaynak-hedef-transit ülke kavramları açıklanmış ve aralarındaki farklılıklardan hareketle özelliklerine değinilmiştir.

1.1. Göç Kavramları

Göç, birçok insanın hayatında karşı karşıya kaldığı veya gelecekte muhtemelen kalabileceği ya da en azından çevresinde doğrudan görebileceği bir kavram olması nedeniyle sözlükte yapılan tüm tanımların ötesinde olan ve yaşayan bir kavramdır. Türk Dil Kurumu kelime olarak ‘Göç’ kavramını, Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret (Türk Dil Kurumu, 2019) olarak tanımlamıştır. Ancak göç yazınında elbette birbirinden farklı şekillerde tanımları yapılmıştır. Uluslararası Göç Örgütü; Aynı devlet sınırları içerisinde veya ülkeler arasında bulunan bir sınırı geçerek yapılan, amacı, içeriği ve süresi farklı olabilen ve içerisinde yerinden edilenler, mülteciler, bulunduğu yerden çıkarılan kişiler gibi çok çeşitli kesimleri barındıran yer değiştirme hareketliliği (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 22) şeklinde bir göç tanımlaması yapmıştır.

Daha geniş ve işlevsel bir tanıma göre ise göç, insanların bireysel olarak veya kitleler halinde kalıcı ya da geçici olarak ülkesinden başka bir ülkeye yahut uzakta bulunan bir yere veyahut temelde yaşadıkları şehir veya bölgeden uzakta başka bir yere yeniden yerleşmeleridir. Bu tanımdan da anlaşılabileceği üzere göç en başta coğrafi bir olay ve olgudur (Barthram, Poros, & Monforte, 2017, s. 13). Semavi dinlerin ortak inancı ile de sabit olduğu üzere Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın cennetten dünyaya göçmeleri ile başlayan bu süreç öz olarak asıl yerinden, ulaşmak istenilen yere harektir şeklinde de ifade edilebilir (Karpas, 2017, s. 71).

Göçün nasıl sınıflandırıldığı ve türlerinin neye göre belirlendiği de göç kavramını anlamak açısından önemlidir. Bu manada göç yazınında; göçün meydana geliş şekli, göç edenlerin özellikleri, göç edilen mesafe, göçün kanunlara uygunluğu, göç edenlerin kişisel özellikleri gibi birbirinden farklı şekillerde sınıflandırmaların olduğu göze çarpmaktadır. Bu sınıflandırmaları 3 başlıkta toplayarak inceleyebiliriz:

Ana başlıklardan ilki "Göçün Nedenine Göre" yapılan sınıflandırmadır. Bu noktada gönüllü ve zorunlu olarak yapılan göçler olmak üzere ikili ayrıma gitmek mümkündür. Gönüllü olan göç, adından da anlaşılacağı üzere göç edenlerin herhangi bir zorlama olmaksızın kendi istek ve arzuları ile gerçekleştirdikleri göç türüdür. Bu noktada göç kuramlarının tamamına yakını kişilerin gönüllü göçü üzerinde durmaktadır. (Richmond, 1994). Esasen gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmının bu şekilde olduğu söylenebilir. Elbette karar verme aşamasında tetikleyici pek çok faktör bulunmaktadır ancak karar verme aşaması kişinin kendi rızasına bağlı olduğu için bunlar gönüllü göç olarak kabul edilir ve gönüllü göç kapsamında değerlendirilir. Zorunlu göçte ise göç edenler gönüllü göçün tam aksine, özellikle göçe karar verme aşamasında kendi rızalarının dışında zorlayıcı bir nedene bağlı kalmaktadırlar. Bunlar yaşanan doğal afetler, savaşlar, yaşanan yerdeki iç karışıklıklar veya siyasal sistemdeki baskılar gibi birbirinden farklı ve bireyin kendi iradesi dışında gerçekleşen olaylar olabilmektedir. Zorunlu göçte, göçü tercih etmek bir zaruret halini almaktadır. Bu noktada göçü oluşturan neden, göçün süresini yani geçici olup olmadığını belirlemektedir. Göçe konu olan neden ortadan kalktığında göç de tersine dönebilmekte ya da kalıcı olabilmektedir (Çiçekli & Demir, 2013, s. 40). Göçün nedenine göre yapılan sınıflandırmanın esasında karar verme aşamasını ilgilendirdiği görülmektedir. Karar verme aşaması temelde, göçün sonraki evrelerini de etkileyen temel faktörlerin başında gelmektedir.

İkinci bir başlık ise "Göç Edilen Yer" e göre yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada göçlerin ulusal sınırlar içinde olup olmadığına göre bir ayırım yapılmaktadır. Göç eden bireylerin yeni bir yerleşim yeri edinmek amacıyla aynı ülkenin içerisinde bir bölgeden diğer bir bölgeye yaptıkları göç, iç göç olarak tanımlanır. Aynı menşei ülke içerisinde olan iç göç türü de geçici veya kalıcı olabilmektedir. Köyden kente göç bu tip göçlere örnek olarak verilebilir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 27). Türkiye’de sıklıkla karşılaştığımız bir

kavram olan göç olgusunda yer alan iç göç kavramı mevcut tabloda önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkiye'nin özellikle metropol kentlerinde iç göçün izleri somut bir şekilde göze çarpmaktadır. Dış göç ise, bir ya da daha fazla ülkenin ulusal sınırlarını aşarak başka bir ülkeye yapılan göçtür. Günümüzde göç denildiğinde akla en çok gelen ve sıklıkla karşılaşılan bu göç türü uluslararası boyutta olması nedeniyle sonuçları itibariyle büyük önem arz etmektedir. Dış göç kavramının Türkiye'deki insanların hayatına girmesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Bununla beraber toplumsal yapı değişmeye başlamıştır (Abadan & Unat, 2002, s. 1).

Üçüncü bir başlık ise çalışmanın konusu itibariyle önemli bir kısıt oluşturacak olan "Göçün Yasal Statüsü" ne göre sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırma, göç edenlerin göç sırasında seçmiş oldukları yol ve yöntemlerin ülkelerin koymuş oldukları yasalara uygun olup olmadığına göre isimlendirilmektedir. Dünyadaki göçlerin geneli yasal sınırlar çerçevesinde yapılmaktadır. Bu nedenle kişiler yasal göçü tercih etmek istemektedirler. Yaşadığı ülke dışında eğitim almak isteyen kişi, gitmek istediği ülkedeki okulun yeterliliklerini yerine getirmek zorundadır. Gideceği ülkenin dilini konuşamayan, ekonomik yetersizliği bulunan, seyahat etmek için zorunlu belgeleri bulunmayan bir kişinin yasal olarak göç etmesi olanaksız görülmektedir. Sonuçta yasal prosedürleri yerine getiren kişi için göç daha sağlıklı hale gelebilmektedir (Çiçekli & Demir, 2013, s. 42).

1.1.1. Düzenli Göç

Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre düzenli göçün tanımını kişilere tanınan kanuni hakların kullanılması sonucu gerçekleşen olgu şeklinde ifade etmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 14). Göçmenin vatandaşı olmadığı diğer bir ülkeye yasal yollardan gerekli kanuni şartları yerine getirerek giriş yapması ve bu konudaki yasal düzenlemelere uygun olarak kalmaya devam etmesi anlamında kullanılan bir kavramdır. Yasalara uygun olarak gerçekleşen düzenli göç süreci, göç edenin yasalara bağlı kalması ve göç ettiği ülkede gerekli şartları yerine getirebilmesi halinde mümkün olmaktadır. Güvenli ve süre olarak daha uzun veya kalıcı hale gelebilen bir tür olması nedeniyle, birey açısından; sürecin yönetimi ve yasadışı yollara başvurulmasının önlenerek düzensiz göçün engellenmesi gibi amaçlarla da devletler açısından arzulanan bir göç hareketidir (Çiçekli & Demir, 2013, s. 42).

Ülkelerin, göç politikalarını oluştururken dikkate aldıkları temel yollardan biri olan düzenli göç, düzensiz göçün önlenmesi de dâhil olmak üzere pek çok konuda planlama yapma, kontrol sağlama gibi diğer amaçlara da katkı sağlamaktadır. Bu konudaki düzenli göç araçları olarak vize ve ikamet izinleri, çalışma izinleri, vize muafiyetleri ve benzeri pek çok yasal düzenleme argümanları kullanılmaktadır.

Modern dünyada artık ülkeler göç yönetiminin, sınırların dışında başladığının bilinci ile bu tarz argümanları henüz yabancı ülkeye gitmeden kullanarak, göçü yerinde yöneterek düzenli hale getirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Özetle düzenli göçte, göç edecek kişinin bireysel olarak göç etmeye karar vermesi tek başına yeterli değildir. Uluslararası sınırların geçilmesi nedeniyle her ülkenin kendine has sınır ve göç yönetimi prosedürleri bulunmaktadır. Aynı zamanda bireyin bu gereklilikleri yerine getirmesi ve ilgili ülkenin de buna onay vermesi gerekmektedir. Her ülkenin bu konudaki yasal prosedürleri farklılık göstermektedir. Örnek olarak kamuoyunda genel olarak “Green Card” (Yeşil Kart) diye isimlendirilen uygulamada ABD ikamet izinlerini her yıl daha önceden sayısı ve limitleri belirlenmiş olan ülkelerden yapılan başvurulardan yaptığı kura ile belirlemektedir. Yine diğer devletler de ülkelerindeki nüfus oranını arttırmak, oluşan işgücü açığını kapatmak gibi değişik gerekçelerle çalışma izinleri, oturma izinleri vermektedirler (Eker, 2008, s. 14).

Avusturalya, Kanada ve ABD gibi kota sistemini uygulayan ülkelerin göç politikaları geniş ölçekli olmalarına karşın seçici bir özellik gösterir. Kotaların belirlenmesi, uygulanması aşamalarında karar verme mekanizmaları, genellikle ülkelerin kendi iç siyasal süreçleri tarafından oluşturulmaktadır. Oluşturulan bu siyasal karar alma süreçlerine kamuoyunun da katılımını sağlamak suretiyle kamu yararı maksimize edilmektedir. Politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında farklı sosyal grupların yapmış oldukları katkılar daha sonra yaşanması muhtemel göçmen karşıtlığının önüne geçmeye yardımcı olmakla birlikte bu durum aynı zamanda göç politikalarının kabul görmesini de kolaylaştırmaktadır. Sayılan nedenler ile birlikte ulaşılan pek çok sonuç ülkelerin düzenli göç ile ilgili politikalar üretmelerinin ve bu politikaları uygulamalarının faydalarını kanıtlar niteliktedir (Castles & Miller, 2008, s. 408).

Düzenli göç ile ilgili politikalar, doğrudan veya dolaylı olarak düzensiz göçü de etkilemektedir. Düzenli göçün inceleme alanında olan bir yabancı yukarıda sayılan uygulamaların dışında kaldığı zaman düzensiz göçün çalışma alanına girebilmektedir. Örneğin düzenli göçün inceleme alanında bulunan vize rejimi uygulamaları, düzenli göç politikalarının uygulanmasında önemli bir enstrüman olmakla birlikte vize prosedüründeki zorluklar sonucu vize alamayan yabancıların sınırlardan yasadışı geçişlerine neden olduğu durumlar düzensiz göçü arttıran bir faktöre dönüşebilmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında vize uygulama prosedürlerinin kolaylaştırılması veya vize muafiyeti uygulamaları, sınırlardan yasadışı geçişleri azaltarak düzensiz göçü azaltıcı bir enstrüman olarak kullanılmaktadır (Atasü-Topçuoğlu, 2016, s. 1-20).

Elbette göç politikaları oluşturulurken birden fazla değişkenin dâhil olması sonucu, göç sürecinin çok değişkenli bir sürece dönüşebilmesi mümkün olduğu için süreç bir değişkenin değiştirilmesi sonucu diğer bir değişkenin doğrudan değişeceği düz bir mekanizma olarak işlemeyebilecektir. Ancak yine de farazi yaklaşımlar bile düzenli göçün düzensiz göçle yakın bir ilişki içerisinde olduğunun somutlaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu, göçmenlerin göçe karar verme aşamasında en başta seçtikleri bir yol olabileceği gibi, sonradan yabancıların karşılaştığı diğer etkenlerin neticesini de seçmek zorunda kalabileceği bir yol da olabilmektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2016, s. 1-20).

1.1.2. Düzensiz Göç

Düzensiz göç, göçmenlerin vatandaşı olmadıkları diğer bir ülkeye yasadışı yollarla giriş yapmaları ya da düzenli göçmen olarak bulunurlarken çeşitli nedenlerle geçtikleri veya vardıkları ülkede yasal statüden yoksun olarak bulunmakta olan kişileri tanımlayan terimdir. Düzensiz göçün genel geçer net bir tanımı bulunmamaktadır. Göç eden kişinin ülkeye girerken yasadışı yollarla giriş yapması da yabancıların bulunduğu ülkede çalışma izni bulunmadan çalışması da düzensiz göçün içerisinde değerlendirilir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 15).

Düzensiz göç, devletler tarafından denetimi yeterince sağlayamayan bu nedenle de kontrol edilmesi zor olan sınır hareketlerini de kapsamaktadır. Toplum tarafından düzensiz göç haberleri sık sık yakalanan kaçak göçmenlerle birlikte

duyulduğundan ‘‘düzensiz göçmen eşittir kaçak göçmen’’ olarak genel bir kanı oluşmuş olsa da bu tam anlamıyla doğru değildir. Elbette sınırlardan yasadışı yollarla giriş-çıkış yapılması ve bunun sonucunda yakalanan kaçak göçmenler düzensiz göçün önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte söz konusu ülkenin yasal şartlarını yerine getiren göçmenler, vize süresi sona erdikten sonra bulunduğu ülkeden ayrılmamışsa düzensiz göçmen konumuna girebilmektedirler. Yine çalışma izni olamadığı halde yasalara aykırı olarak kaçak çalışan, çalışma ya da oturma izni bulunmasına rağmen izinleri sona eren ya da iptal edilen yabancılar da düzensiz göçmen olarak nitelendirilmişlerdir. Bu yabancılar da başta düzenli göçmen iken daha sonradan düzensiz göçmene dönüşmüşlerdir. Ayrıca düzenli göçmen olarak bir ülkede bulunurken söz konusu ülkenin yasalarına aykırı davranma, ilgili ülkenin kamu düzeni açısından tehdit oluşturma ve benzeri gibi nedenlerle bulundukları ülkelerde sınır dışı edilmektedirler. Bu gibi daha pek çok kavram da düzensiz göç çatısı altında incelenmektedir. (Atasü-Topçuoğlu, 2018, s. 501-503).

Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için aşağıdaki tabloyu incelemekte yarar vardır. Tablo 1’de düzenli ve düzensiz göç arasındaki geçişler örnekler ile açıklanmaktadır.

Tablo 1: Düzensiz göçte yasadışılığın nedenleri ve örnekleri:

Giriş	Oturma	Çalışma	Örnekler
Yasadışı	Yasadışı	Yasadışı	Yasadışı göçmen: Kendi başına ya da göçmen kaçakçılığı ya da insan ticareti yoluyla ülkeye gelen ve çalış(tırıl)anlar.
Yasadışı	Yasadışı	Yok	Göçmen kaçakçılığı ya da insan ticareti yoluyla ülkeden transit geçenler
Yasal	Yasal	Yasadışı	a)Çalışma izni olmaksızın çalışma (ulusal yasalara bağlı olarak değişir: yabancı öğrencinin, mültecinin ya da mültecilik başvurusunu bekleyenlerin ya da bunların aile üyelerinin çalışması) b) Çalışma izninin süresinin dolması ya da iptalinin ardından çalışmaya devam edilmesi c)İlgili makama bildirilmeden işyerinin değiştirilmesi. d)Çalışma izni olmasına rağmen enformel çalışma
Yasal	Yasadışı	Yasadışı	a)Vize süresini geçirip ülkede kalmaya devam edenler b) Oturma ya da çalışma izninin sona ermesi ve uzatılmaması c) Mültecilik başvurusu reddedilenlerin kalmaya devam etmesi
Yasal	Yasadışı	Yok	Çalışmayan ancak vize süresini geçirmiş olarak kalanlar
Yok	Yasadışı		Düzensiz göçmenlerin hedef ülkede doğmuş kayıt-dışı çocukları
Yasal	Yasal		Ülkeye yasal olarak gelip yasal statü dahilinde yaşarken gelmiş oldukları ülkedeki yönetsel ya da politik değişiklikler yüzünden statülerini kaybedenler.

(Atasü-Topçuoğlu, 2018, s. 504).

Mevcut tabloda esas alınan duruma bakıldığında düzensiz göç kavramının, göçün daha çok hukuki boyut ile alakalı olduğu görülmektedir. Bu nedenle ülkeler tarafından düzensiz göç ile ilgili kanunlar yapılmaktadır. Mevcut kanunların da konu ile ilgili bölümlerinde düzenlemeler yapılmaktadır. Nitekim Türkiye’de Nisan 2013 tarihinde kabul edilen ve Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 6458 sayılı “Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)” göç alanında çıkarılmış özel bir kanundur. Göç alanında çıkartılan bu özel kanun aynı zamanda düzensiz göçe de geniş yer vermektedir. Bu nedenle yalnızca kanunun 3. Maddesinin (1) bendinde geçen düzenli ve düzensiz göç kavramını kapsayan tanımlamaya bakılmalıdır. Bu durumda ifade edilen göç kavramı, yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göçü ifade etmiştir. Bununla beraber devamında aynı doğrultuda yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı da ifade etmektedir (YUKK, 2013, md. 3).

Düzensiz göçün temelinde “yasadışı göç” olgusunun bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu genel tabloyu düzensiz göçü yalnızca yasadışı göç kavramı ile açıklamaya çalışmak bariz olarak eksiklikler (Barthram, Poros, & Monforte, 2017, s. 309). Yine yasadışı göç kavramının daha sıklıkla düzensiz göç için kullanılması, düzensiz göçmenlerin tamamının organize bir suç içerisinde olduklarını düşündürmekte ve bir tehdit unsuru olarak görülerek düzensiz göçün giderek bir ulusal güvenlik meselesine dönüştürülmesine neden olmaktadır (Atasü-Topcuoğlu, 2018, s. 507). Düzensiz göç, daha çok yasallık boyutu ile ilgili olduğu için oluşan güvenlik endişeleri bir ölçüye kadar haklılığın temelini oluşturmaktadır. Zira ülkeler, göç politikasında oluşan göç olgusunun, ülkelerin etkisizliğine neden olduğu ve güvenlik endişeleri oluşturduğu gerekçesiyle düzensiz göç hareketlerinin önlenmesi amacıyla çeşitli tedbirler almaktadırlar. Yine de meselenin yalnızca güvenlik odaklı düşünülmesi mutlak zeminde yetersiz kalmaktadır. Öyle ki mevcut göç hareketleri için oluşturulabilecek bir çözüm yolunun bulunması ve bu yolun çözüm politikalarıyla bir çıkış hamlesi haline gelmesi gerekmektedir. Aksi takdirde ülkelerin günümüzdeki mevcut göç politikaları, yığın haline gelmiş göç sorunsalının çözüme kavuşmasında yetersiz kalmaktadır (Atasü-Topcuoğlu, 2012).

1.1.3. Kaynak, Hedef ve Transit Ülke Kavramları

Kaynak ya da menşei ülke kavramları genel itibariyle tanımlandığında, oluşan yasal ya da yasadışı göç akımlarının kaynağı durumundaki ülke anlamına gelmektedir (IOM, 2009: 41). Bu durumda kaynak ülkeden göç edenlerin, ilgili ülke vatandaşı olduğu anlamına gelen menşei devlet, adından da anlaşılabilceği gibi göç eden bireyin hedef veya transit ülkeye varmak üzere ayrıldığı ülkeyi açıklamaktadır. Bununla beraber hedef ülke ise oluşan yasal veya yasadışı göçler için varılacak ülke konumundadır (IOM, 2009, s. 25). Hedef ülkeye göç eden birey, kaynak ya da menşei ülkeden gelmektedir. Kaynak veya menşei ülkeden gelen bireyin varacağı hedef ise belirlenen hedef ülkede son bulmaktadır. Çalışmanın önemli bir boyutunu oluşturan transit ülke geçiş ülke olması itibariyle ana damar niteliğinde bir öneme sahiptir. Transit ülke, kısaca yasal veya yasadışı göçmenlerin geçiş güzergâhı olarak tanımlanmakla birlikte esasen kaynak ülke ile hedef ülke arasında olan bir yerdir (IOM, 2009, s. 57). Uluslararası hukuk bağlamında kendisine tam olarak bir yer bulamamış olan “transit göç” 1990’lı yıllardan sonra göç literatüründe kullanılmaya başlanmış bir kavramdır. Genellikle düzensiz göç ile birlikte anılan transit göç, göçün başlangıç noktası ile bitiş noktası arasında bulunan ve geçilen bir yeri ifade etmektedir. Yabancıların kaynak ülkesinden ayrılarak hedef ülkesine giderken uğradığı-geçtiği ara duraklar olduğu için hâlihazırda sonuçlanmamış bir süreç anlamına gelmektedir (Şirin Öner, 2018, s. 17).

Transit göç kavramının belki de göç yazınının kaynak ve hedef ülkeden sonra ara bir nokta olarak tabiri caizse “havada” kalmasının sebebi göç eden birey için bahsi geçen göç sürecinin tamamlanmamış olmasıdır. Öyle ki bir yolculuğa benzetilen süreçte yabancıların hareket ettiği ilk durak kaynak ülke, yolculuğu bitirdiği durak hedef ülke olurken arada yabancıların uğradığı durak veya duraklar ise transit ülke olmaktadır. Burada duraklardan kasıt birden fazla transit ülke olabileceğidir. Hatta transit ülke olan durağın yabancıların kararındaki değişiklik veya zorunlu nedenler sonrasında son durağa dönüşme ihtimali bulunmaktadır (Atasü Topcuoğlu, 2016, s. 6).

Göçe dair genel literatürde özellikle son yıllarda farklı araştırmalar sonucu çeşitli kavramlar da ön plana çıkmaktadır. Örneğin yabancıların gelmiş oldukları hedef ülkeye uyum sağlarken, kaynak ülke ile olan bağlarını kopartmayarak

muhafaza etmeleri durumunda ortaya “ulusötecilik” denen yeni bir kavram çıkmıştır (Barthram, Poros, & Monforte, 2017, s. 301). Bu kavram kaynak ülke ile hedef ülke arası hareketin kesin ve tek yönlü olmadığı anlamına gelmektedir.

Göçmenler, belirli durumlarda hedef ülkeden veya henüz hedef ülkeye ulaşamamışlarken transit ülkeden çoğunlukla amaçlarını değiştirerek geri dönüş göçü olarak tanımlanan bir göç türünü meydana getirmektedirler. Hedef ülke ile kaynak ülke arasındaki bu çok yönlü etkileşimde transit ülke de işin içine girdiği zaman, oldukça karmaşık bir ilişkiler ağı ortaya çıkabilmektedir. Zira birçok hedef ülke, kendisinden ayrılan göçmenlerin ayrıca kaydını tutmamaktadır. Aynı şekilde kaynak ülkeler de kendi uyruğundan olan ve geri dönmüş olan vatandaşlarının geri dönüş olaylarını göç olarak görmemekte, bu nedenlerde kayıt altına almamaktadırlar (Barthram, Poros, & Monforte, 2017, s. 261). Sayılan nedenler bağlamında, kayıtlardaki eksiklikler ve göçün dinamik süreç olması durumu; kaynak, transit, hedef ülkeler arasındaki etkileşim ve ilişkinin boyutunun araştırılmasını zora sokmaktadır. Ülkeler arasındaki politika ve uygulama farklılıkları, tutulan kaynakların ve oluşturulan istatistiklerin yeknesak bir değerlendirme yapılmasına olanak sunmamaktadır. Mevcut bu değerlendirme için karşılaştırma yapıldığında ise, tutarsızlıkların ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir.

1.1.4. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Göçmen kavramının göç yazınında uluslararası ortak kabul gören bir tanımı olmamakla birlikte “göç” gibi çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu maksatla esasen göç eden bütün bireyleri kapsayan genel-çatı bir kavram olduğu söylenebilir. “Göçmen” kavramı daha çok kişilerin veya grupların kendi istekleri ile gelecekte ekonomik ve sosyal olarak daha iyi bir konuma gelebilmek amacıyla gerçekleştirdikleri göç olaylarını açıklamak için kullanılmaktadır (IOM, 2009).

Sığınmacı, göçmen ve mülteci kavramları göç yazınında girift bir içimde birbirleri ile aynı anlamlara gelecek şekilde kullanılıyor olsa bile meselenin özü itibarıyla bu terimler hukuki olarak farklı anlamlara gelmektedirler. Kavramları birbirinden ayırtmak ve hukuki boyutlarını inceleyebilmek adına “‘Uluslararası Koruma’” kavramının ortaya çıktığı süreçle birlikte açıklanması daha doğru olacaktır (Eryurt, 2017, s. 27). Hukuk alanında “‘Uluslararası Koruma’” kavramını düzenleyen

Mültecilerin Hukuki Durumuna dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi önde gelen ve temel bir uluslararası belgedir. Ayrıca daha sonra 1967 yılında Sözleşmeye Ek Protokol ile yeni düzenlemelere gidilmiştir. YUKK' un 61.Maddesine göre: 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsı kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Sözleşme, imzacı ülkelere çeşitli yükümlülükler yükleyerek mültecilere hukuki haklar vermekte statülerini güvence altına almaktadır (Kaya, 2017,s. 95).

Sığınmacı kavramı, mülteci kavramına geçişte ara bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlihazırda menşei ülkesinden farklı bir ülkede bulunmakta iken mülteci olmak amacıyla gerekli başvuruları yapmış ve neticesini beklemekte olan yabancılar için kullanılmaktadır (Kaya, 2017, s. 94). Bu tanımlamaya ek olarak sığınmacılar başvuruları ile ilgili olumsuz bir karar çıkması durumunda ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Bu yabancılar hakkında kendilerine ayrıca bir inancı veya farklı bir durum nedeniyle kalış hakkı verilmediği durumlarda normal düzensiz göçmenlere mahsus sınır dışı etme usulleri uygulanabilmektedir (IOM, 2009).

1.1.5. Şartlı Mülteci, İkincil Koruma ve Geçici Koruma Kavramları

Mültecilerin Hukuki Durumuna dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 yılında sözleşmeye ek protokol Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Ancak 28 Temmuz'da imzaya açılan sözleşme Türkiye tarafından 24 Ağustosta kabul edilirken sözleşmeye coğrafi çekince koymak suretiyle şartlı olarak imzalanmıştır. Çekinceye göre Türkiye "Mülteci" tanımını yaparken coğrafi bir koşul olarak "Avrupa" kısıtını koymuştur. (Tekelioğlu, Doğan, & Çelebi, 2015, s. 18). Daha sonra Türkiye tarafından yabancılar alanında oluşturulan tüm düzenlemeler ile birlikte ilerleyen yıllarda oluşturulan kanun olan YUKK'ta da söz konusu kısıtlama dikkate alınmış ve

kanunun hemen başında ve ilerleyen kısımlarında uluslararası koruma başlığı oluşturulurken mülteci tanımlaması şu şekilde yapılmıştır:

Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.

(YUKK, 2013)’ün 62. maddesinde yer alan şartlı mülteci tanımını yaparken ise yine tanımın başına bu kez “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen...” ve sonuna da Cenevre Sözleşmesindeki gibi “.....3. bir ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” kısıtlamaları eklenmiştir (YUKK, 2013 md.61). Böylece Türkiye uluslararası sözleşmelerdeki taahhütlerini kendi yasalarını oluştururken de desteklemiş ve koymuş olduğu coğrafi çekince ile sözleşmenin özüne sadık kalarak kendi hukuk sisteminde yeni bir uluslararası koruma türünü aktif hale getirmiştir. Bununla birlikte uluslararası koruma sisteminde oluşması muhtemel boşluklar önceden tahmin edilerek ileride karşılaşılabilecek sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

“İkincil koruma” ise ilk defa yasa ile düzenlenen bir husus olarak (YUKK, 2013, md. 63) de “mülteci” yahut “şartlı mülteci” olarak değerlendirilemeyen ancak uyruğunda bulunduğu ya da ikamet ettiği ülkesine gönderilmesi durumunda “işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak” veya “Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek” ya da “silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak” gibi yabancıların menşei veya yasal olarak bulundukları ülkelere dönmek istemeyenlere verilebilecek bir uluslararası koruma çeşidi olarak tanımlanmıştır.

“Geçici koruma” ise Türkiye’nin sınırlarına olası kitlesel göç akınlara yasal bir dayanak oluşturabilmek amacıyla mülteci, şartlı mülteci ile ikincil koruma statülerinden farklı olarak kanunun 91. Maddesinde düzenlenmiştir. Kanuna göre geçici koruma şöyle tanımlanmıştır:

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen

yabancılarla geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” (YUKK, 2013 md.91).

Görüldüğü üzere Türkiye'nin bulunduğu özel coğrafi konumu göç konusunda özel tedbirler almasını zorunlu kılmıştır. Uluslararası örgütler ve çeşitli anlaşmalar da bu nedenle Türkiye tarafından titizlikle incelenip olası etki ve sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye haklı olarak bulunduğu coğrafyanın göç konusunda da hedef, transit veya kaynak olarak beklenmedik hareketliliklerin oluşumuna yatkın olduğunu öngörmüş ve bunu mevzuatına da yansıtmıştır.

1.2. Göç Kuramları

Göç kavramının açıklanmasında yapılmış olan pek çok kavramsal tanımın yanı sıra ortaya atılmış göç teorileri de bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın özünden ayrılmadan genel hatlarıyla kısaca değinilecek olursa 3 ana başlık altında değerlendirme yapılması mümkündür. Bunlardan birincisi “Ekonomik Göç Teorileri” olarak adlandırılan ve neoklasik iktisadi sistem temelinde göç ile ilgili ortaya atılmış teoridir ve içerisinde ikinci bir başlık olarak ise “Tarihsel-Yapısalcı” yaklaşım kapsamında teoriler ortaya atılmıştır. Marksist temelli teoriye göre göç, sermaye tarafından ucuz işgücünün temini olarak kullanılan bir sömürü aracıdır. Her iki yaklaşımın eksik yanları olduğu ve göç gibi karmaşık bir olguyu tek bir disipline bağlı kalarak açıklamanın zor olduğu fikrinin ağırlık kazanmasının ardından disiplinler arası çalışmayı esas alan “Göç Sistemleri Teorisi” ortaya atılmıştır. (Castles & Miller, 2008, s. 31-37). Çalışmanın özünden uzaklaşılmasına adına göç alanında sıklıkla kullanılan belli başlı kuramsal teoriler kısaca açıklanacaktır.

1.2.1. Ravenstein Göç Kanunları

Alman-İngiliz kökenli George Ravenstein tarafından İngiltere'deki nüfus sayımlarının sonuçları üzerine, 1871 ile 1881 yıllarında genel geçer tespitlerle oluşturulmuştur. 1885 yılında yayımlanan ve göç alanında yapılan ilk çalışma olarak kabul edilmesi ve sonraki dönem çalışmalara temel oluşturması nedeniyle önemlidir

(Adıgüzel, 2016, s. 27). Coğrafyacı ve Harita Bilimci olan Ravenstein 1885 yılında İngiltere’de bulunan “London Royal Statistical Society” ye yaptığı sunumlarda kendi çalışmalarını “Kanun” olarak tanımlamış ve nüfus hareketlerinin değişmez kesinlikte olduğunu savunmuştur (Abadan-Unat, 2002, s. 4).

Göç temelde ekonomik olarak insanların ekonomik durumlarını düzeltme arzularının bir sonucudur ve bu amaçla ekonomisi gelişmiş sanayi ve ticaret şehirlerine doğru olmaktadır. Göçü etkileyen diğer faktörler ise iklim şartları, siyasi yönetimlerin baskıları, vergi koşulları gibi etkenlerdir. Ancak her koşulda değişmeyecek 7 kural; göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır kent yerleşimcileri farkı ve kadın erkek faktörleri kapsamında değerlendirilerek açıklanmaktadır (Çiçekli & Demir, 2013, s. 44).

Dönemin İngiltere’si temel alındığı için adına yasa da denilse diğer ülkelerle tam olarak örtüşmediği için sağlaması yapılamamıştır. Göç gibi bugün için çok fazla faktörün devrede olduğu karmaşık bir olguya temelde ekonomik olarak yaklaşıldığı için göç alanında öncü bir teori olsa bile bugünün göç olgusunu açıklamada yetersiz kalmıştır (Yaman, 2019, s. 47).

1.2.2. Everett Lee İtme ve Çekme Göç Kuramı

1940-1960 yıllarında Stouffer tarafından ileri sürülen ve sosyolojik kuramların dayandırıldığı “Müdahil Fırsatlar” isimli teoriye dayanmaktadır. Müdahil fırsatlar kuramına göre göç hareketliliği ile uzaklık arasında mecburi bir ilişki yoktur. Buna göre göçün miktarı hedefteki fırsatların miktarı ile doğru orantılı iken müdahil fırsatların sayısı ile ters orantılıdır. Everett Lee 1966 yılında Stouffer’ın kuramını temel alarak geliştirmiş ve göçün sebeplerini 4 ana başlıkta toplamıştır. Bu kategoriler; kişisel faktörler, menşe ülke ile alakalı faktörler, hedef yerle alakalı faktörler ve müdahil fırsatlardır. Teoriye göre menşe ülkelerde bulunan “kötü hayat koşulları, fakirlik, işsizlik.. vb” gibi iten faktörler varken hedef ülkede ise “yüksek hayat standartları, yüksek gelir ve iş imkanları..vb” gibi çeken faktörler var ise menşe ülkeden hedef ülkeye doğru bir göç hareketinin olması muhakkaktır. Ülkeler arasında oluşan bu dengesizlik var olduğu müddetçe göç hareketleri de oluşmaya devam edecektir (Sert, 2018, s. 31).

1.2.3. Petersen Göç Tipleri

İtme-Çekme kuramı üzerine çalışan Petersen temelde faktörlerin aynı, insanların da aynı olduğu halde neden sadece bazılarının göç edip bazılarının ise etmediğini araştırmıştır. Bu sorgulamadan yola çıkarak itme çekme kuramını oluşturan etkenlerin temeli araştırılarak asıl nedenlerin ne olduğu bulunmaya çalışılmıştır. Petersen'e göre tarihsel süreç ve döngü itme ve çekme faktörlerini farklı çalıştırabilmekte, bir dönem itme etkisi yapan faktörler bütününe başka bir dönemde çekme faktörü olarak etki edebileceğini savunmuştur. Ekonomik durumun göç konusunda daima önemli bir faktör olacağını vurgulamakla birlikte bunun alt, orta ve üst gelir durumuna sahip sınıflar üzerinde farklı etkiler oluşturarak farklı tepkiler verdiğini tespit etmiştir. Buradan yola çıkarak ilkel, zoraki, serbest ve kitlesel olmak üzere 4 tip göç olgusundan bahsetmiştir (Çağlayan, 2006, s. 75).

İlkel göçler itici güç olarak, temelinde doğa olan ve mevsimsel, ekolojik coğrafi vb. faktörler neticesinde oluşan göç olayıdır. Birinci tip olan ilkel göçte ayırt edici faktör doğa olayı iken zoraki göç tipi olan ikinci tipte temel ayırt edici sosyal durumun oluşturduğu baskı faktörüdür ve birinci tipte kişiler kendileri süreci kısmen kontrol edebilirken ikinci türde göç tümüyle kişilerin kontrolü dışında gelişir. Üçüncü tip olan serbest göç ise önceki iki türden farklı olarak bireyin çalışma amacıyla farklı bir yere gitmesi yani emek göçü anlamına gelmektedir. Dördüncü tip olan kitlesel göç hareketinde ise Petersen 'e göre serbest göçmenlerin zaman içerisinde gittikleri yerde öncü olarak bulundukları yerlerin, ulaşım ve iletişim olanaklarıyla oluşturmuş oldukları göç ağı ile kaynak olarak geldikleri yerdeki kalan diğer kişilerin, ekonomik durumları ile yaşadıkları yerin olanakları konusunda teşvik edici yönlendirmeler yapmaları sonucu kitlesel ve sürekli göç dalgası oluşturmaları durumu söz konusudur (Adıgüzel, 2016, s. 27).

Petersen göç'ü açıklarken yalnızca bilinen itme-çekme faktörlerini hesaba katmamış, bununla birlikte göçün oluşumunda yer alan ve süreci etkileyen bireysel istek ve çabalar ile kollektif istek ve davranışların da hesaba katılmasını vazgeçilmez olarak görmüştür. Teoride zorlama göç ile yönlendirilen göç arasındaki farkların değerlendirmesi ve tipler arasındaki ayrım günümüzde Ortadoğu kaynaklı krizler ve akabinde yaşanan göç dalgalarının incelenerek açıklanmasında önemli bir yere sahiptir (Yaman, 2019, s. 45).

1.2.4. Ekonomik Göç Kuramları

Sosyoloji temelli teoriler, insan davranışları analizi üzerinde dururken, ekonomi temelli kuramlar genel olarak emek piyasası ve uluslararası işgücü göçünün üzerinde durmuşlardır. Klasik, neoklasik, makro, mikro ikili işgücü piyasası, yeni ekonomi kuramları gibi kendi içinde farklı teoriler ortaya atılmıştır (Sert, 2018, s. 32).

Makro ekonomik gelişmişlik kuramı içerdiği itme-çekme kavramı açıklamalarının genel geçerliği dolayısıyla göç yazınında en çok atıf yapılan teorilerden biridir. 1954 yılında Lewis'in yapmış olduğu önermeye göre gelişmiş ekonomilerin ihtiyacı olan emek ve yaşadıkları işgücü açığı, görece gelişmemiş ve ücretler ile işgücü talebinin az olduğu ülkelerden gelişmiş ülkelere olan göçle kapatılacaktır. Harris ve Todaro 1970 yılında teoriye katkıda bulunmuştur. Sermaye dağılımındaki dengesizliklerin göçe yol açtığı tespiti ve sonrasında akılcı bir varlık olan insanın vereceği rasyonel kararlar ile göç ettiği zaman elde edeceği kazancı bunu yaparken harcayacağı fayda-maliyet analizine göre karar vereceği düşüncesi ile Mikro Ekonomik Gelişmişlik Teorisini ortaya atmışlardır (Çiçekli & Demir, 2013, s. 44).

Neoklasik makro/mikro teorilere yapılan eleştiriler sonucu son yıllarda Yeni Ekonomi kuramları ortaya atılmıştır. Katz ve Stark'ın 1986'da geliştirdikleri teoriye göre özetle göç kararı bireyler halinde değil ailenin tüm üyeleri tarafından birlikte veya ilerleyen aşamalarda birbirleri ile ilişkili bir topluluk tarafından topluca alınmaktadır. İkiye Bölünmüş (Segmented)-İkili Emek Piyasası teorisine göre de neoklasik ve yeni ekonomi görüşleri farklı görüşler olsa bile ikisinde mikro seviyede göç modeli olduklarını savunur. Aralarında göç kararını kimin aldığı gibi temel noktalarda birbirinden ayrılırlar. İkili emek piyasasının önde gelen isimlerinden Michael J. Piore'ye göre ise göçün temel nedeni ülkelerin ekonomik sistemlerindeki ana unsurlardan olan işgücü talebi ile ilgilidir. Piore'nin teorisine göre göçün asıl nedeni göç edenlerin kaynak ülkelerinden kendilerini iten ücretlerin düşüklüğü veya işsizlik gibi itici nedenler değil göç edilen hedef ülkedeki piyasa koşulları nedeniyle kronik hale gelmiş düşük ücretli işgücü talebidir (Katz ve Stark'tan aktaran Abadan-Unat, 2002, s. 7-11).

1.2.5. Merkez-Çevre Kuramı ve Kesişen Fırsatlar Kuramları

Göç yazınında yaygın olarak kabul gören teorilerden biri olarak kabul edilen Merkez-Çevre (center-periphery) Kuramı veya Bağımlılık Okulu Andre Gunder Frank, Samir Amin, Immanuel Wallerstein başta olmak üzere pek çok düşünürün katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Teoriye göre dünya merkez ve çevre olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Merkez ve çevre birbirlerine ekonomik olarak bağımlıdır ve ancak bu şekilde varlıklarını devam ettirebilmektedirler. İki kısmın tarihi kolonyal döneme kadar giden geçmişi zamanla kapitalist sisteme evrilmiştir. Wallerstein daha sonraları sisteme eleştirilerini getirerek “Dünya Sistemleri” varsayımını ortaya atarak çevrenin dışında 3. bir yarı çevre grubunda var olduğunu savunmuştur (Çağlayan, 2006, s. 78).

Kesişen fırsatlar teorisi ise Stouffer tarafından 1940 yılı'nda ortaya atılmıştır. Teoriye göre oluşacak olan göç hareketinin boyutu hedef ülkedeki sosyal, ekonomik vb. imkanlar ile sunulan fırsatlar net bir biçimde bağlantılı durumdadır. Hareket temel olarak fırsatlarla bağlantılı ise de fırsatları sunan yerin uzak olması göçü bir engel oluşturarak yavaşlatmakta, yakın olması ise tam tersi bir etki yapmak suretiyle arttırmakta ve hızlandırmaktadır. Uzaklık arttıkça göç eden kişilerin ister yasal yollardan isterse yasa dışı yollardan hedeflenen yere gitmek için katlanacakları maliyetleri artacaktır (Çiçekli & Demir, 2013, s. 45-46).

1.2.6. Göçmen İlişkileri Ağı (Network Kuramı)

Light, Bhachu ve Karageorgis tarafından 1989'da ortaya atılan teoriye göre göç edenlerle menşei ülkelerinde kalanlar arasında oluşmuş olan ve etnik köken, akrabalık, ortak din-dil ve arkadaşlık bağları gibi bazı ilişkiler mevcuttur. Göçmen ilişki ağları olarak adlandırabileceğimiz bu bağlar sayesinde hedef ülkeye göç eden ilk ve öncü göçmenler ile kaynak ülkede kalanlar arasında göçü arttıran bir etkileşim oluşur. Bu yolla göçün hızı ve yaygınlığı artar. Zamanla oluşan bu bağlantılar kurumsallaşmaya başlayarak kendi kendini geliştirir ve bu bir zincirleme halinde devam eder. Hatta göç etmek isteyenler bu ağlardan yararlanamayacakları zaman bile bu defa yasadışı yollarla göçmen kaçakçıları vasıtası ile göç edebilir (Adıgüzel, 2016, s. 31). Kuram bu yönüyle Petersen'in göç tiplerinden dördüncü tipe benzemektedir.

1.2.7. Göç Sistemleri Kuramı

Teori göç olgusunu uluslararası ilişkilerin ışığında politik ve ekonomik esaslı olarak açıklamaktadır. Buna göre iki veya daha fazla ülke arasında yakınlık veya uzaklık fark etmeksizin göçmen kabulüne ilişkin olarak bir sistem kurulur. Bu sistemin kurulmasında coğrafi yakınlıktan ziyade siyasi, diplomatik, ekonomik ilişkiler daha önemlidir. Sistemdeki ülkeler arasında daha önceden makro ve mikro seviyelerde ilişkiler mevcuttur. Sistem tek kutuplu olabileceği gibi katılan ülkelerin sayısına göre birden fazla kutuplu da olabilir. Hatta bazı ülkeler farklı sistemler mensup olabilecek olsa bile bu genellikle kaynak ülkelerde daha çok rastlanılan bir durumdur. Sistem genellikle ilişkilere bağlı ilerlediği için istikrarsız olabilir, bu nedenle sisteme giriş ve çıkışlar olabilmektedir (Güllüpınar, 2012, s. 77-79).

1.3. Sonuç

Bölümde göç olgusu kavramsal ve kuramsal olarak irdelenip, göçün önemli bir sorun ve çalışma alanı olarak çok boyutlu bir konu olması üzerinde durulmuştur. Göç konusunun insanlık tarihi boyunca var olması, konunun kavramsal ve kuramsal boyutunun incelenmesini zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte göç kavramları karşılaştırılması yapılmış ve göç kuramları açıklanmaya çalışılmıştır. Kaynak, Hedef ve Transit ülke kavramları açıklanmıştır. Sonuç itibarıyla göçün insanlık tarihi kadar eski, bir o kadar da yeni olması göç konusunu önemli kılmaktadır.

2. DÜNYA TARİHİNDE AFGANİSTAN

Birinci bölümde “göç” kavramı literatürdeki haliyle ele alınıp üzerinde durulmuştur. Göçün dünya üzerinde siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik yönleriyle kavramsal olarak nasıl yorumlandığı, içinin nasıl doldurulduğunu ele aldıktan sonra bu bölümde Afganistan’ın kısa bir tarihçesi anlatılacak; coğrafi, ekonomik ve siyasi durumu özetlenecektir.

2.1. Tarihsel Süreçte Afganistan

Bugünkü Afganistan, eski adı ile Horasan, Güney Asya’da yer alan kırsal bir ülkedir. Orta Asya, Güney Asya, Orta Doğu ve Uzak Doğu coğrafyalarını birbirine bağlayan bu ülke, önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Şimdiki Afganistan’ın en eski adı Ariana’dır, İslam’dan sonra ise Horasan olmuş ve 18. yüzyılın ortalarında Peştun kabilesinin hükümeti ele almasıyla birlikte ülkenin ismi “Afganistan” olarak değiştirilmiştir. Afganistan adı 19. yüzyılda yaygın bir şekilde ülke genelinde kullanılmıştır. Afganistan, Farsça dilinde Afganların yaşadığı ülke anlamına gelir ve “Afgan” kelimesi genellikle de Peştun kabilesi için kullanılır. Afganistan’da çeşitli kabileler ve etnik topluluklar yaşamaktadır. Afganistan’ın en önde gelen etnik grupları Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbeklerdir. Ayrıca Afganistan’da otuzdan fazla dil mevcuttur ancak Peştuca ve Farsça ülkenin resmi dilleri olarak kullanılmaktadır (Ümit, 2021).

2.1.1. 11 Eylül 2001’e kadar olan dönemde Afganistan

Afganistan’ın modern tarihi 1747’de Dürranı İmparatorluğu ile başlamıştır. Ahmet Şah Dürrani, Pers Padişahı Nadir Şah’ın ölümünden sonra Afganistan’da kendi imparatorluğunu ilan etmiştir. Dürranı İmparatorluğu, İran’ın Fars hükümeti ve o dönemde Hindistan’da hüküm süren Babür İmparatorluğu arasında kalmıştır (Alchin, 2022). Ahmed Şah Dürranı kendi imparatorluğunun sınırlarını Hindistan’a doğru genişletmiştir (Yıldırım, 2018, s. 128-159).

Afganistan’ın yeni tarihi olarak adlandıran son yüzyılda; Afganistan’ın daima bir savaş içinde olduğunu söylemek mümkündür. İlk önce Hindistan üzerinden Afganistan’a ulaşmaya çalışan İngiltere ve daha sonra Afganistan coğrafyasında İngiltere’nin Sovyetler Birliğiyle çatışması, Afganistan’ı bir savaş alanına

dönüştürmüştür. Hindistan'ı denetleyen İngiltere, Sovyetlerin ilerlemesini durdurmak için Afganistan topraklarını kullanmayı amaçlamıştır. Güçlü bir merkezi devletin olmadığı Afganistan'da, Ahmet Şah Dürrani'den sonra hükümeti ele geçirmek amacıyla, çoğu Dürrani'nin torunları olan Afgan Emirleri arasında savaşlar başlamıştır. İngiltere bu durumu kullanarak Afganistan'ın denetimini ele geçirmiştir. Ahmet Şah Dürrani'den sonra Afganistan'da İngiltere'nin yardımıyla ilk kez güçlü ve merkeziyetçi bir hükümet kuran Abdurrahman Han, Ahmet Şah Dürrani'nin torunudur (Saray, 1989, s. 133-134).

Abdurrahman, Afganistan'da yaşayan Şii Müslümanlara herhangi bir hak ve hukuk tanımamıştır. Abdurrahman Han'ın zulmünden dolayı ve ekonomik nedenlerle ülkeden kaçan Afgan Şiiler, Afganistan'ın ilk mülteci grupları olarak kabul edilmektedirler (Khawajamir, 2015, s. 37) Dünyanın iki büyük gücünün ilk kez Afganistan'da karşılaşması, sekiz sene içinde üç Anglo-Afgan (İngiliz-Afgan) savaşının yaşanmasına neden olmuştur. Yıllarca Afganistan'ın dış politikası İngiltere'nin denetiminde kalmıştır. Afganlar ve İngilizler arasındaki üç büyük savaştan sonra, Afganistan, 1919 tarihinde Emanullah Han döneminde bağımsızlığına kavuşmuştur (Sürmeli, 2003)

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Afganistan, tarafsızlığını korumuştur. Savaş sonrasında Avrupa'da ve dünyanın farklı coğrafyalarında ülkelerin geliştiği bir dönemde Afganistan'da hiçbir değişim yaşanmamıştır. Afganistan'ın son padişahı olan Zahir Şah, kırk sene hüküm sürmüştür. Onun döneminde Afganistan'da herhangi bir ilerleme ve gelişme olmamıştır. Afganistan'da herhangi bir ilerleme gerçekleşmemesi daha sonraki dönemlerde Afganlar için önemli sorunlara yol açmıştır (Kuschminder ve Dora, 2009; Monsutti, 2006).

Krallık sisteminden Cumhuriyet sistemine geçen Afganistan, Soğuk Savaş döneminde yine SSCB ve ABD'nin rekabet alanına dönüşmüştür. Afganistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olan Muhammed Davud Han hükümetinin içinde ve dışında güçlenen Sovyetler Birliği destekli partiler ve gruplar 1979'da bir darbe yoluyla Afganistan'ın denetimini ele geçirmişlerdir (Katzman ve Thomas, 2017, s. 35-44). Sovyetlerin ülkenin denetimini ele geçirdiği 1979 yılı, Afganistan'da uzun süreli bir savaşın başlangıcı sayılır (Hassany, Waldman, Diamond, Walsh ve Adlparvar, 2009, s. 1-10). İktidarı ele geçiren Komünist yönetim, geleneksel bir toplumda radikal

değişimler yapmaya çalışmış, ancak onların bu değişim çabası İslamcı gruplar tarafından destek bulmamış; revizyonlara karşı İslamcı gruplar (Mücahitler) komünist hükümete karşı savaş açmışlardır (Katzman ve Thomas, 2017, s. 35-44).

Sovyet güçleri ve onların denetimindeki Afganistan devleti, Mücahit üyelerini yakalamak, öldürmek ve onları saklandığı köylerden uzaklaştırmak için sivillerin yaşadığı köylere ve mahallelere saldırmışlardır. Sovyet ve hükümet güçleri, yalnızca uluslararası hukuku doğrudan ihlal ederek değil, aynı zamanda farklı taktikler kullanarak mücahit savaşçıları yakalayıp cezalandırmışlardır (Hassany, Waldman, Diamond, Walsh ve Adlparvar, 2009, s. 5-20).

Sovyet güçleri ve Mücahitler arasında 1979-1987 yılları arasında devam eden savaşta 870 bin Afgan öldürülmüş ve ülkenin tarım ve hayvancılığı yok edilmiştir. Toplam 25 bin insan sadece kırsaldaki mayınlar sebebiyle hayatını kaybetmiştir (Hassany, Waldman, Diamond, Walsh ve Adlparvar, 2009). Ülke nüfusunun beşte birini oluşturan beş milyon Afganistan vatandaşı Pakistan'a ve İran'a göç etmiştir (Yıldırım, 2018, s. 10-30).

Sovyet güçleri Afganistan'dan çekildikten sonra Mücahit gruplar hükümet kurma konusunda kendi aralarında bir anlaşmazlığa düşmüş ve Afganistan bir iç savaşa sürüklenmiştir. Bu İslamcı partiler arasındaki savaşta; sadece 1993'te 10 bin kişi öldürülmüştür. Kabil'in kontrolünü ele geçirmek için verilen mücadelede rastgele atılan roketlerden geriye binlerce ölü ve yaralı kalmıştır (Hassany, Waldman, Diamond, Walsh, & Adlparvar, 2009, s. 12). Mücahitler tarafından kontrol edilen bölgelerde kız çocuklarının okula gitmesi yasaklanmıştır. Afganlar, kızlarını düşmanlarından korumak amacıyla küçük yaşlarda evlendirmiş ve bu giderek bir gelenek haline gelmiştir. 12 yaşındaki erkek çocukların savaşa gönderilmesi de bir gelenek olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından ülkeye dönen göçmenler tekrar ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

2.1.2. 11 Eylül 2001 Sonrası Dönemde Afganistan

Taliban, El-Kaide* liderleri ve savaşçılarına Afganistan'da yer vermiştir. 11 Eylül'de Amerika Birleşik Devletleri'nde İkiz Kulelere saldırısının ardından Amerikan hükümeti, Taliban hükümetinden El-Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin'in** kendilerine teslim edilmesini istemiştir. Taliban, Usame Bin Ladin'i Amerikan hükümetine teslim etmeyi reddedince Bush yönetimi Taliban'ı askeri olarak devirmeye karar vermiştir.

2001 yılında ABD liderliğindeki NATO güçleri Afganistan'a girmiştir. Taliban, Afganistan'dan çekildikten sonra NATO ülkelerinin desteğiyle Afganistan'da yeni bir hükümet kurulmuştur. Yeni hükümetin kurulması ile yıllarca savaş içinde olan Afganlar için yeni bir umut doğmuştur. Sovyet Savaşı, iç savaşlar ve Taliban döneminden sonra uzun bir savaştan çıkan Afganistan'a ayağa kalkması için Birleşmiş Milletler tarafından milyarlarca dolar yardım edilmiştir. Sağlık, eğitim, ziraat, inşaat, iletişim ve kültür projeleri ile Afganistan'da yeni iş olanakları yaratılmıştır. Ne var ki Afganistan'ın şu anki durumuna bakıldığında bu yardımların Afganistan'ın yeniden yapılanması için yeterli olmadığı açıkça görülmektedir (Karadeli,2022, s.115).

2006 yılında ülkenin barış ve güvenlik ortamı tekrar bozulmaya başlamıştır. 2001'den sonra toplumda şiddet en yüksek noktaya yükselmiştir. Aynı yılın istatistikleri Afganistan nüfusunun yarısının fakir olduğunu göstermektedir. Bir milyon insan ülke içinde yerinden edilmiş ve üç milyon insan da İran ve Pakistan'a göç etmiştir (Hassany, Waldman, Diamond, Walsh ve Adlparvar, 2009, s. 1-5).

2014'te Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF-The International Security Assistance Force) Afganistan'ı terk etmiştir. Yabancı güçlerin yardımıyla kurulmuş olan yeni hükümet ISAF'ın ülkeden çıkmasının ardından kendi ayakları üzerinde durmakta zorlanmıştır. Ayrıca, 2014'te Afganistan'da Cumhurbaşkanlığı

* Dünya çapında faaliyet gösteren İslamcı silahlı örgüt. 11 Eylül tarihinde ABD'nin ikiz kuleleri uçakla vuran da El-Kaide'ydi.

** Uluslararası terör örgütü kurucu lideri Usame Bin Ladin, Yemen kökenli bir Suudi Arabistan vatandaşıdır. 1979'da Pakistan'a gitmiş ve SSCB'ye karşı savaşan Mücahitlere destek vermiştir.

seçimi gerçekleşmiştir. ISAF'ın ülkeden çıkmasından sonra pek çok yabancı yardımın kesilmesi da çok sayıda medya gibi özel kuruluşların kapanmasına neden olmuştur. İşsizlik nedeniyle ülkeyi terk eden Afgan gençleri ve 2014'teki Suriye iç çatışmaları dünyada yeni bir göç dalgasına yol açmıştır.

Afganistan'ın “mevcut sınırları 1893 yılında imzalanan Durand Hattı ile net bir şekilde belirlenmiştir. Bu modern sınır etnik veya kültürel olaylarla değil, siyasi olaylarla belirlenir. (Sivrioğlu, 2017, s. 23). Ülkenin dağlık bölgeleri vardır ve en büyük şehirleri Kabil, Kandahar, Herat, Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Celalabattır (Oğuz, 1999, s. 33). Afganistan, eski çağlardan beri dağlık ve engebeli coğrafi alanı nedeniyle işgalci ülkeler için önemli bir yer olmuştur (Sivrioğlu, 2017, s. 24). Djehun Nehrinin varlığı sayesinde ülke toprakları tarım sektöründe gelişebilmekte ve en verimli toprakların %60'ı Djehun Nehri bölgesinde yer almaktadır (Sivrioğlu, 2017, s. 24-25).

Afganistan, küçük bir azınlığın Şii (Hazara) azınlığa, geri kalanının Sünnilere tabi olduğu çok etnikli bir toplumdan oluşmaktadır (Oğuz, 1999, s. 33). Öte yandan ülkede 20'den fazla dil konuşuluyor olması, zengin bir coğrafi ortamda yer aldığını kanıtlamaktadır (Sivrioğlu, 2017, s. 25). Farklı dillerin konuşuluyor olması, ülkenin bir noktada birlik duygusunun oluşmadığını gösterirken, bunun zengin bir kültürde gerçekleştiğini de göstermektedir. Öte yandan ülke uzun zaman önce “İranlaşmış” olarak nitelendirilirken, 11. Yüzyılda İslam'ı benimsemeden önce Yunan ve Hint uygarlıklarından da etkilenmiştir (DEİK, 2012, s. 2). Afgan halkı, farklı medeniyetlerin etkisiyle kendi kimliğini şekillendirmek için uzunca mücadeleler neticesinde kendi kimliğini ve dilini korumayı başarabilmiştir. Genel çerçevedeki sürece bakıldığında bu mevcut mücadele, komşu devletlerden özellikle İran'ın kültürleşme ve asimilasyon politikalarına karşı direnmeyi somutlaştırdıklarının göstergesi kabul edilebilmektedir (Afacan, 2021)

Afganistan İpek Yolu üzerinde yer almasından dolayı Persler, Yunanlılar, Hunlar, Moğollar, Araplar, Türkler, İngilizler ve Ruslar tarafından sürekli işgallere maruz kalmıştır (Oğuz, 1999, s. 34). Özellikle 18. yüzyılın başlarından itibaren İngiltere ve Rusya gibi büyük güçler Afganistan'da etkin bir şekilde ortaya çıkmış ve işgal girişimleri gibi olaylar Afganistan'ı büyük ölçüde etkilemiştir. Rusya'nın Afganistan'daki ilerlemesini öngören ve Hindistan'ı kuzeybatıdaki en hazırlıklı

sınırdaki korumak isteyen İngiltere, 1842'den 1879'a kadar Afganistan'ı işgal etmeye çalışmıştır. Ancak yapılan işgal girişimleri başarısız olmuştur. 1901'de İngiltere ve Rusya sınırlarını genişletmeye karar verdiği sırada, Afganistan ile kontrollü dış ilişkiler, tamamen İngiltere'ye devredilmiştir (DEİK, 2012, s. 2). Bu durum ülkenin kendi kararlarını vermesine engel oluşturarak, dış dünya ile köşeye sıkışmış bir ülke profilinin çizilmesine neden olmuştur. Öte yandan, farklı etnik grupların ülkeyi "işgal etmeye" çalışması, ülkenin farklı medeniyetlerin etkisi altında kalmasına zemin hazırlamıştır.

Afganistan'da, "Peştunlar" en büyük etnik gruplardan biridir ve 1747'den 1992'ye kadar devlet yönetiminde söz sahibiydiler (Oğuz, 1999, s. 34). Bu grup Şii mezhebine tabi olup aşiret kültürünün devam ettiği, İslam inancının yoğun olduğu ve Peştun örf ve adetlerine göre yaşam sürdüğü bilinmektedir (Sivrioğlu, 2017, s. 27). Öte yandan, sınıra yakın yerlerde yaşayan Peştunlar, aynı zamanda Taliban hareketinin de kökleridir ve ABD'nin Afganistan'ın işgali ile işbirliği yaptığı Kuzey İttifakı'nda Peştunlar olmamasına rağmen, hükümet liderlerinin öncülüğünde kuruldu (Mepa News, 2020).

Tacikler, ülkedeki diğer büyük etnik grup olarak bilinmektedir. Afganistan'daki tüm Farsça konuşan Sünni gruplar "Tacik" olarak kabul edilmektedir (Sivrioğlu, 2017, s. 28). Öte yandan Afganistan'daki Tacikler, Dağ Tacikleri ve Persler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır ve Dağ Tacikleri dağlarda çok fakir bir hayat yaşarken, Persler kentsel alanlarda yaşamayı tercih etmektedirler (Oğuz, 1999: s. 29). Genel olarak bakıldığında, Afganistan'ın eğitimli nüfusundaki baskın etnik grup, ticaret ile uğraşan bürokraside etkin olan grup Taciklerdir (Sivrioğlu, 2017, s. 29). Ayrıca Tacik nüfusu ülkenin kuzeydoğusunda yoğunlaşmıştır ancak Tacik nüfus Afganistan'da Fira, Herat, Gazne gibi birçok yerleşim yerine dağılmıştır (Mepa News, 2020). Afganistan'daki kültürel yaşamın etkisi genellikle kendi nüfusuna yansımaktadır (Sivrioğlu, 2017: s. 29).

Moğol kökenli olduğu bilinen Hazaraların, Afganistan'daki bir diğer önemli etnik çoğunluk grubu olduğu bilinmektedir. Orta Afganistan'ın çoğunluğunu oluşturan Hazaralar, ülkenin toplam nüfusunun yaklaşık %9'unu oluşturmaktadır ve çoğu Hazara'nın Şii inancına mensuptur; ancak diğer Hazaraları temsil eden İmamiye ve İsmaililer de vardır (Mepa News, 2020). Hazara kültürü ve Türki Gruplar arasında

ırksal olarak yakınlık bulunmasına rağmen kültürel anlamda farklılıkları göze çarpmaktadır, Hazaraların Türkçe ve Moğolca kökenli kelimeler kullandıkları, günümüz Farsçanın diyalektiğinin (Hazaragi) konuştukları bilinmektedir. (Sivrioğlu, 2017, s. 30). Genel olarak yaşadıkları iller ise; Bamyān, Gur, Gazni, Vardak, Daykundi ve Uruzgan olarak bilinmektedir (Mepa News, 2020).

Afganistan'da yaşayan etnik gruplar arasında Türkiler de yer almaktadır. Türki grupların toplamdaki nüfusu 5 milyona (%16-17) tekabül etmektedir (Sivrioğlu, 2017, s. 31). Türkmen sınırına yakın Türkmenler, Özbek sınırına yakın illerdeki Özbekler, Çin sınırına yakın Kırgız ve Kazaklar, Herat çevresindeki otlaklara dağılmış Eyemakeler ve 18. yüzyılda ortaya çıkan Kızılbaşlar önemlidir (Sivrioğlu, 2017, s. 31). Özbekler, ülkedeki en büyük Türk topluluklarından biridir ve Moğol-Türk karışımıdır (Oğuz, 1999, s. 40). Öte yandan Afganistan'ın kuzey ve kuzeybatısında yaşayan Aymak halkı, zamanla Hazaralar ve Peştunlar olmak üzere farklı gruplardan oluşmaktadır (Mepa News, 2020). Afganistan'daki Şiiilerin tek Türk kabilesi Afşar Türklerinin soyundan gelen Zizrbaşlar'dır ve Tacik kültüründen daha çok etkilenen Zizrbaşların bir kısmı Farsça konuşur; ancak dillerini kaybetmişler de, Türk olduklarını da bilmektedirler. (Oğuz, 1999, s.43). Türkler, Pasailer ve Nuristaniler Afganistan'da yaşayan bir diğer gruptur. Ülkenin kuzeydoğu kesiminde yaşayan Pasailer ve Nuristaniler ağırlıklı olarak Nuristan'dadır ve kökenlerinin Avrupa halklarının kökenlerine dayandığı söylenmektedir (Mepa News, 2020). Pamirler ve Beluclar da ülkede yaşayan etnik gruplara aittir. Ülkenin güneyinde yaşayan Beluciler, çoğunlukla Sünni Müslümanlar olarak bilinmektedir ve Pamirler ise Şii- Sünni bir yapıya sahiptir (Mepa News, 2020).

Afganistan, genel olarak farklı etnik gruplardan oluşan bir ülkedir. Bu nedenle bu ülkede belirli bir dil, kültür veya sosyal yaşam kurmak mümkün olmamıştır. Her etnik grup farklı bir kültür ve farklı bir dilde şekillenir. İletişim gerçeği ülkenin belirli bir bölgesinde kurulması amaçlanan birliği engellemiş, bu nedenle ülke nüfusun sosyo-kültürel çeşitliliği açısından değerlendirilebilmiştir. Çoğunluk olarak bilinen Peştunlar, Farsça ve Peştun kullanımını gündeme getirmiştir. Sadece ülke genelinde siyasi olarak görünmekle kalmayıp, aynı zamanda dilsel olarak da en çok konuşulan dil peştun dilidir. Genel olarak Peştunlar, kalabalık nüfusları nedeniyle ülkede önemli bir kültürel yere sahiptir.

Afganistan siyaseti geçmişten günümüze karmaşık bir yapı içerisinde değerlendirilmiştir. Afganistan'ın genel siyasetine bakıldığında, Afganistan, Ahmed Şah Abdali'nin rehberliğinde, oğlu Şah Timur'un sonuna kadar komşu ülkeler ve uzak devletlerle bir ulus inşa etmek için geleneksel çabalarına başladı (Yegin, 2015, s. 15). Buradan anlaşılabacağı üzere ülke politikasında tek başlı ve kapalı bir sistem uzun yıllar boyunca hâkim olmuştur.

Afganistan'da İngilizler ve Ruslar arasındaki mücadele, Afganistan'a özel sorunlar getiren önemli bir olay oldu. Bu mücadele sonucunda sınır olarak ayrılan nokta, ülkedeki insanların da ayrılmış olmasıdır. İngiliz-Rus mücadelesinin sonunda Afganistan'ın sınır bölgelerinin adaletsiz dağılımı, coğrafi olarak kuzeydoğu, kuzey, batı ve güney kabilelerinin birbirinden ayrılmasına, kültürel ve etnik farklılıkların ortaya çıkmasına neden oldu (Yegin, 2015, s. 18). Öte yandan ülke siyasetinde önemli bir yer tutan Emanullah Han dönemi Afganistan'da bir dönüm noktası olarak nitelendiriliyor. 19 Şubat 1919'da Afganistan'ın ilk kralı Emmanullah Han, Habibra Han'ın ölümünden sonra tahta çıktı ve Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmeyen İngilizler ile Afganlar arasında üçüncü Afgan-İngiliz savaşı çıkmıştır (Batur, 2018, s. 15-16). Savaşın sonunda İngiliz hükümeti Ravalpindi'de imzalanan bir anlaşma ile Afgan hükümetinin bağımsızlığını kabul etmiş ve Afgan hükümetinin İngilizler tarafından ödüllendirilmemesi tam bağımsızlık mücadelesini ateşlemiştir (Yazıcı, 2011, s. 204).

İngiltere savaşı kaybettikten sonra Emanullah Han ülkeyi iyileştirme çabalarına hız verdi. Bu bağlamda, ülkede demokratik bir atılım gerçekleştirdi. Emanullah Han, ulusal reformları güçlendirme, ülkeyi laikleştirme ve din adamlarının ulusal siyasetteki rolünü azaltma yolunda önemli bir adım attı (Batoor, 2018, s. 16). Başörtüsü yasağı, zorunlu Avrupa kıyafet kuralı, günlük temaslarda selam yerine şapka takılması, din adamlarıyla yapılan görüşmeler gibi dönemin sosyal ve manevi yapılarına uygun olmayan yenilik ve reform çabaları, halk ayaklanmalarına yol açmıştır (Yeğin, 2015, s. 19). Daha sonra tahttan çekilmeye zorlanan Emmanullah Han'ın yerine Habibra Han geçti, ancak saltanatının kısa olması nedeniyle yerini Zahir Şah aldı. Zahir Şah'ın yönetimi sırasındaki Afgan politikası Pakistan ile gerginlik yarattı. Zahir Şah'ın genç yaşı nedeniyle, amcaları Haşim Han ve Mahmud Han, devleti kontrol etmek için atandı. Pakistan sınırı ve

Haşim Han bu konuda fikir sahibi değildi (Yetkin, 2015, s. 20. Bu durum Afganistan'ın iç siyasetini etkilerken, Pakistan gerilimiyle de çatışmaya yol açmıştır.

1953-1963 yılları arasında yönetimin başına geçen Davut Han, on yıllık iktidarı boyunca yenilikçi adımlar atarak ülkenin özellikle sosyokültürel anlamda gelişmesine yardımcı olmuştur (Batoor, 2018, s. 17). Davut Han döneminde çeşitli yenilikler yapmıştır. Bu yeniliklerin somutluğuna bakıldığında Davut Han, gençlerin daha iyi bir şekilde eğitim alabilmeleri için ekonomiden mühendislik alanlarına kadar fakülteler inşa ederek gençliği ileriye taşıma potansiyelini amaç edinmiştir. Bununla beraber orduyu güçlendirmek için de aynı hassasiyet çerçevesinde hareket etmiştir. En önemli toplumsal devrim niteliğindeki çeşitlilik ise şüphesiz Davut Han'ın Emanullah Han gibi, kadınların toplumsal hayat içerisindeki rollerini üst seviyeye çıkarmayı hedeflemesi ile aynı zamanda halkın refahını arttırabilmek için beş yıllık ekonomik planların uygulanmasına temel hazırlaması olmuştur. (Batoor, 2018, s. 17). Bu beş yıllık ekonomik kalkınma planı; Sovyet tarzı bir ekonomik plan olmuştur. Buna yönelik Sovyetlerden aldığı T-34 Tanklarıyla ve MIG-17 Savaş uçaklarıyla ülkeyi silah bakımından güçlü bir konuma getirmeye çalışmıştır (Bingöl, Yelda, 2021, s.93). Davut Han Sovyet Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerine öğrenci gönderip sol ve sosyalist düşünce yapısını Afgan gençleriyle buluşturmuştur (Kuğu,2021,s.109).

Davut Han hükümetinden sonra, 1963-1965'te Yusuf Han hükümeti, 1965-1967'de Haşim Mewandwar hükümeti, 1967-1971'de Nur Ahmed Itimidi hükümeti, 1971-1972'de Zahir Han hükümeti ve 1972-1973'te Musa Şefik hükümeti ülke yönetimini ellerinde bulundurmıştır (Batoor, 2018, s. 1819). Özellikle 1973'ten sonra ülke içerisinde yaşanan olaylar; şiddetli ve kanlı olmaya başlamıştır. 1973-1975-1978 Afgan darbesi, sol örgüt olarak tanımlanan partiler için kaos yarattığı ve Rusya'nın bu gruplara verdiği desteği artırdığı için ülkeyi ve Rus işgaline giden yolu daha da zayıflatmıştır (Zeki, 2019, s. 85). 1978 yılında Nur Muhammed Taraki ile başlayan, Hafızullah Emin ve Dr. Babrak Kamal ile devam etmiştir. Necibullah ile biten komünist yönetim dönemi, darbelerin ve çalkantıların devam ettiği bir dönem olarak görülmektedir (Zeki, 2019, s.107).

1979 yılında 120.000 kişilik Sovyet ordusunun ülkeye girişiyle birlikte tüm Afganistan'da ayaklanmalar ve cihat dönemi olarak tarihe geçen uzun bir direniş

dönemi başlamıştır (Yegin, 2015, s. 24). Rusya'nın 1989 yılına kadar devam eden Afganistan işgali, Mücahitlerin direnişiyle sona erdi. Genel olarak, Sovyet birliklerinin Afganistan'ın işgalinden çekilmesi konusu, ''Afganistan Cumhuriyeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Arasındaki Karşılıklı İlişkilerin Usulüne İlişkin İkili Anlaşma'', özellikle de müdahale etmemeye ilişkin ikili anlaşma adı altında ele alınmaktadır. Antlaşma Birleşmiş Milletler Afganistan Özel Temsilcisi Diego Cordeves ile Afganistan, Pakistan, SSCB ve ABD arasında imzalandı. Bu antlaşma: ''Afganistan ile Karşılıklı İlişkiler Anlaşması'' olarak adlandırılmıştır (Yegin, 2015, s. 26).

1989 yılında ülkenin Rus işgalinden Mücahitler tarafından kurtarılmasına rağmen ülkedeki belli kentlerde Mücahitlerin belli bir yere gelememesi ülkede var olan iç ve dış etkenlerden kaynaklanmaktadır; Afgan Hükümeti'ne Sovyet yardımının devamı, Batı'nın Afganistan'a ilgisinin azalması, Bölge güçlerinin çekişmesinin Mücahitleri olumsuz etkilemesi, Mücahitlerin dış etkilere karşı dirençsizliği ve bölünmüşlüğü olarak açıklanmıştır (Oğuz,1999, s. 222).

Afganistan'da, sol kanat gruplar Doğu bloğunda Sovyetler Birliği'ni savunurken, sağcı örgütler Batı bloğunu savunan ABD'nin ve NATO'nun ortaklarıydı, bu nedenle sağcı ve sol örgütler Doğu-Batı'da piyon haline gelmiştir. (Zeki, 2019, s. 109) 1989 Sovyet işgalinin sona ermesiyle ülkede bir boşluğa yol açtı ve Taliban adlı İslami bir grup, durumu fırsata çevirerek Afganistan'a yönelmiş, Afganistan'ın büyük bir bölümünü işgal etmiştir (Özsarı, 2020, s. 41). Afganistan, 1979'daki Sovyet işgalinden daha büyük bir kaos yaşamış ve ülkedeki birçok önemli şehir bloklara bölünmüştür (Sivrioğlu, 2017, s. 41). Bu durum, ülkede İslami grupların kendi aralarında çatışmasına sebep olmuş ve Taliban adlı grubun ön planı çıkmasına zemin hazırlamıştır.

İslami gruplar kendi aralarında savaşa devam ederken, 1993 yılında Afganistan'ın güneyinde başka bir dini grup ortaya çıkmıştır. Taliban adlı bu İslamcı grup, Pakistan devleti tarafından desteklenmiştir. Taliban iki yıl içerisinde Afganistan'ın Batı, Doğu ve Güney kısımlarının çoğunu ele geçirmiştir (Hassany, Waldman, Diamond, Walsh ve Adlparvar, 2009, s. 5-20). Genelde Peştun etnik grubuna mensup olan Taliban taraftarları başka ırklara karşı nefret ve öfkeyle davranmışlardır. Taliban'ın, 1995 yılında Mezar-ı Şerif kentini ele geçirdiğinde Şii

Müslümanlara karşı yaptığı soykırımın haberleri dünya medyasında geniş yer bulmuştur.

Taliban birlikleri 1996'de Kabil'e girmiş, Rabbani ve dönemin Savunma Bakanı olan Ahmet Şah Mesud^{*1**} başkent Kabil'i terk etmiştir. Taliban Afganistan'ın yüzde 80'ini ele geçirmiş ve 2001'e kadar tüm Afganistan'a hâkim olmuştur. Ahmet Şah Mesud ve eski Mücahit komutanları Afganistan'ın kuzeyinde Kuzey İttifakı'nı kurarak Taliban'a karşı savaşmaya devam etmişlerdir. Kuzey İttifakı üyeleri Taliban tarafından uygulanan aşırı İslamcı tavırlara karşı çıkmışlardır. Taliban ve hükümet^{****} arasında aktif çatışmaların sürdüğü yıllarda 870 binden fazla Afgan öldürülmüş, üç milyon insan sakatlanmış veya yaralanmıştır. Bir milyon kişi ülke içinde yerinden edilmiş ve beş milyondan fazla insan da ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. Taliban ülkeyi radikal İslamcı düşünce ile yönetmiştir. Dolayısıyla müzik, dans, film, televizyon ve fotoğraf gibi birçok sanatsal ve kültürel etkinlik yasaklanmıştır. Bütün ülkede sadece Peştuca dili ile yayın yapan bir radyo kanalına izin verilmiştir. Şeriat Sesi adlı bu radyoda sadece Taliban'ın düşünceleri ve duyuruları yayınlanmıştır. Kızların okula gitmeleri yasaklanmış, kadınların erkeksiz dışarıya çıkmalarına ve çalışmalarına kesinlikle izin verilmemiştir. Evlerinde televizyon ve kaset bulunanlara ağır cezalar verilmiştir. Şii Müslümanlar -Taliban'a karşı savaşanlar hariç- hepsi ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Sokaklarda insanları cezalandırmak ve infaz etmek normal bir eyleme dönüşmüştür (Gök, 2021, s.78-99)

Taliban 1994'te tam olarak kendini göstermiş ve 1996'da başkent Kabil'in kontrolünü ele almıştır (Özsarı, 2020, s. 41). Ancak Taliban hükümetinin uluslararası

^{***}Mesud, Sovyetlere karşı savaşın komutanlarından. Mücahitler hükümetinde Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır. Daha sonra ise yıllarca Taliban'a karşı savaşan Mesud, gazeteci kılığındaki iki Arap intihar bombacısının saldırısı sonucunda hayatını kaybetmiştir

^{****} Birleşmiş Milletler ve pek çok ülke resmi olarak Rabbani hükümetini tanımışlardır. Bu yüzden ülkenin %20'sini elinde tutan Rabbani ve Mesud güçlerine "Devlet" denilmiştir

hukuku ihlal etme ve inanç özgürlüğüne saygı göstermeme gibi tutumu, ABD'nin Afganistan'a yönelik politikasının yeniden düşünülmesini gerektirmiştir. (Zeki, 2019, s. 124). Taliban temelde Pakistan, Birleşmiş Milletler ve ABD tarafından Quetta Şehrinde kendi amaçları için eğitilmiş İslami bir grup olsa da (Zeki, 2019, s. 121), eylemleri nedeniyle ABD ve diğer ülkelere zarar vermiştir.

11 Eylül 2001'de ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırının El Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak El Kaide lideri Usame Bin Ladin'in Afganistan'da bulunması, Taliban'ı uluslararası toplumla karşı karşıya getirmiştir (Yeğin, 2015, s. 31). ABD, 11 Eylül saldırılarından sorumlu Usame Bin Ladin'e yardım ettiği ve onu ABD'ye teslim etmediği için Kasım 2001'de Taliban'ı hükümetten çıkardı (Özsarı, 2020, s. 41). Bundan önce, 7 Ekim 2001'de ABD, Taliban ve El Kaideyi hedef almaya başladı (Sivrioğlu, 2017, s. 302). ABD ordusu bu savaşa 600 milyar dolar harcadı ve bunun sonucunda yerel olarak 350.000 kadar bir ordu kurdu, savaşın sonunda yaklaşık 10.000 asker bıraktı ve birliklerin çoğunu geri çekmiştir (Sivrioğlu, 2017, s. 306).) ABD ve Müttefikleri tarafından gerçekleştirilen "Kalıcı Özgürlük Operasyonu" 7 Ekim 2001 Birleşmiş Milletler öncülüğünde başlamış 14 Kasım 2001'de sona ermiştir ve Taliban Kabil'i kaybetmiştir. (Yekin, 2015, s. 31). ABD işgalinden sonra birçok yerde belirli tarihlerde ve isimlerde ulusal yürütme toplantıları yapıldı. Bu görüşmelerde Afganistan'da yeni bir hükümet ve sistemin kurulması tartışıldı. ABD işgalinin ardından geçici de olsa ülkeyi yönetme gücü Afganistan dışında kurulacaktı (Sivrioğlu, 2017, s. 308). Devletin yönetimini şekillendiren yabancı güçler, büyük güçler için zorluklara neden olan mevcut tüm olayları ortadan kaldırmak için devlette reform yapmaya başladılar. Bu amaçla yapılan her toplantı, ülkedeki sıkıntılı hükümet nedeniyle düzenli olarak kesintiye uğramıştır.

2001 yılından bu yana ülkedeki reform çabaları yoğunlaşmaya devam etmiştir. ABD işgalinden sonra, Afgan Anayasası, Loya Jirga Anayasası tarafından geçici olarak toplanarak, 8 Ocak 2004'te onaylanmış ve 16 Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir (DEİK, 2012, s. 3) Bu anayasanın sonucunda yürürlüğe giren meclis, mevcut kongre üyelerinden ve sektör temsilcilerinden oluşmuştur. Bunun sonucunda toplumun belirli zamanlarda toplanan ve istişare amaçlı kararlar alan Afganistan

Büyük Millet Meclisi'nde uygulanan Afganistan anayasası sonucunda ülke resmi olarak "Afganistan İslam Cumhuriyeti" adını almıştır (Kabil Trade Counseling, 2017, s. 3). Afganistan, cumhurbaşkanının beş yıllık bir süre için doğrudan halk tarafından seçilerek iki döneme kadar görev yapabildiği Afgan başkanlık sistemi ile siyasi olarak yönetilen bir İslam cumhuriyetidir (Kabil Ticaret Danışmanlığı, 2017, s. 3).

Afganistan'da devlet temelli demokratik yapıların varlığından tam olarak söz edilememektedir. Afganistan'da "İslami Radikaller" ve "Savaş Ağaları" olarak bilinen yerel aşiret liderlerinin toplum üzerindeki baskısı dikkate değerdir ve kırsalda Taliban'ın varlığı hala hissedilmektedir. DAESH ile ilgili Selefi olaylar faaliyetlerini artırmıştır (Sivrioğlu, 2017, s. 310). Özellikle ilk dönemlerde tek bir örgütten (Taliban) söz edilirken, artık ülkede farklı idealizmlere sahip birden fazla örgütün varlığı hem yönetimi hem de ülkenin güvenliğini zora sokmakta ve demokratik yapıyı zedelemektedir (Bingöl, Ogun, ed. 2022, s.105).

Afganistan, İngiltere, Rusya ve ABD tarafından yüzyıllardır farklı şekillerde ve farklı zamanlarda saldırıya uğrayan bir ülkedir. Ulusal siyaset, sürekli değişen zemindeki konumlarını korumaya çalışmıştır. Afganistan, coğrafi konumundan kaynaklanan zorluklarla nedeniyle ve komşu ülkelerin etkisiyle mücadele etmekte; bu nedenlerle geçmişten günümüze herhangi bir yönde gelişme gösterememiştir. Bu durumun nedeni, ülkede birden fazla etnik grubun bir arada bulunması, tek dil yerine birden çok dilin aynı anda konuşuluyor olması, örgüt mensuplarını ve aşiret reislerini devlette etkin olmalarına sebep olmuştur (Fazla, 2022, s. 102).

2.2. Afganistan'ın Ekonomik Durumu

Afganistan ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Topraklarının %15'i ekilebilir olmasına rağmen ülke tarımı, tarımsal üretim başta olmak üzere ilkel koşullarda yapılmakta ve iklim koşullarından büyük ölçüde etkilenmektedir (Obayd, 2017, s. 133). Çalışabilir nüfusun 15 milyon kişiye yakın olduğu ve işgücünün sektörlere göre dağılımında tarımın %80, sanayinin %10 ve hizmetlerin %10 olduğu tahmin edilmektedir (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017, s. 4). Sanayi ağırlıklı olarak küçük ölçekli tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, gübre, çimento; el yapımı halılar, gaz, petrol, kömür, bakır işletmelerine dayalıdır (TC

Ticaret Bakanlığı Diplomatik Temsilcisi, Uluslararası Hukuk Genel Müdürlüğü, 2020, s. 5). Çok sayıda istihdama tekabül eden tarım sektöründe buğday, üzüm, hurma, fındık, kuruyemiş ve pamuğun yanı sıra çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilmektedir (INSAMER, 2021).

Özellikle 2002 yılından sonra ABD'nin ülkede askeri alan dışında yaptığı harcamaların 100 milyar dolara yakın olması anlamında ülkenin ekonomik kalkınmasına büyük yardımlar yapılmıştır (Yekin, 2015, s. 45). Ülke, dış yardımlarla gayri safi yurtiçi hasılasını artırmış ve bu büyüme ile eğitim, sağlık ve içme suyuna erişim alanlarında araştırmalar yapmıştır (Farahmand, 2014). Afganistan'da yerli alanlarda birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen henüz gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşamamıştır. Afganistan, önemli miktarda uluslararası yardımla desteklenmesine rağmen, kişi başına düşen geliri 680 dolar ile dünyanın en fakir ülkelerinden biridir (Farahmand, 2014).

Afganistan, ekonomik gerilemeye rağmen, yer altı kaynakları açısından zengin bir coğrafi ortamda yer almaktadır. Ülkenin kaynakları arasında petrol, doğalgaz, kömür, bakır, demir, altın, tuz, kalker ve mermerin yanı sıra kimya ve gübre sanayine yönelik birçok önemli maden bulunmaktadır (INSAMER, 2021). Coğrafi konumu nedeniyle hem Hindistan hem de Çin için önemli olan esas durum, uluslararası enerji sektöründe yer almaktır. Bu durumdan ötürü İran ve Türkmenistan ile 500 milyar dolarlık enerji anlaşması imzalayan Çin, Hindistan ve Pakistan, enerji sektörünün kontrolünü kendilerine devretmek istemeyen ABD ile karşı karşıya gelmişlerdir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Dış Temsilciliği, Uluslararası Etkililik Genel Müdürü, 2020, s. 5).

Dünya Bankası verilerine göre; Afganistan ekonomisi azalan kuraklık ve hızlı tarımsal büyüme nedeniyle 2019'da %3,9 büyürken, enflasyonun %2,3'te kalması ülke için iyi bir durum oluşturmuştur. Büyük ölçüde hibe girişleriyle finanse edilen ticaret açığı ise mevcut durumu açıklamaktadır (Walker, 2021).

2.2.1. Tarım

Özellikle Murgab, Herat ve Yukarı Amuderya vadilerinde sulanan arazilerin oranı %12, %46 mera ve %3 orman olup, tarım önemli bir gelir kaynağıdır (Obayd, 2017, s. 135). Buğday, Afganistan'ın toplam gıda tüketiminin %80'inden fazlasını

oluşturan en temel tarım ürünü olup, afyon üretimi de birçok Afgan vatandaşı için önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, s. 4). Ekilebilir arazi alanı 80.000 hektar iken, 2004 yılında 131.000 hektara yükselmiştir. Yani ekili alan %68 artmış, afyon üretimi ise %17 artarak 3.600 tondan 4.200 tona yükselmiştir (Yılbaş, 2007. 2021). Sadece ilaçlardan elde edilen ortalama gelir 438 milyon dolar civarındadır (Obayd, 2017, s. 135) Ülkede “pirinç, mısır, arpa, ayrıca fasulye, patates,, soğan ve karpuz, kavun, kayısı, nar ve üzüm gibi meyve ve sebzeler hem yurtiçi tüketim hem de ihracat amacıyla” üretilmektedir (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017, s. 8).

Ülkede savaşlar nedeniyle tarım arazilerinin ve sulanan alanların tahribi tarım sektörünü olumsuz etkilemiş olsa da çoğu insanın geçim kaynağı olarak tarıma bağlı olması sektörü önemli kılmaktadır. Öte yandan, daha fazla para kazanmak için ülkenin afyon üretimini devletin kontrol etme girişimlerine rağmen, tarım arazilerinin çoğu afyon üretimi için kullanılmaya devam etmektedir. Bu durum ülkede birçok konuda sorunlar yaratırken olayların değişmediğini göstermektedir. Ayrıca tarımda en önemli ürün arpa iken, kuruyemiş sektörü Afgan ticaretinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ülkenin tarımı, savaşlar ve toprakların silah ve patlayıcılarla tahrip olması nedeniyle sektöre uğramış olsa da, ülkenin birçok yerinde hala önemli ve tek geçim kaynağı olarak kabul edilmektedir (T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2017, s. 7).

2.2.2. Sanayi

Genel olarak, ülkenin sanayi sektörü fazla gelişmemiştir. Mevcut siyasi huzursuzluk ve terör olayları bu durumun nedenleridir. Ülkedeki sanayi dalları temel olarak şu şekilde sıralanabilir: İmalatın önde gelen sektörleri tekstil ve deri üretimi, kuruyemiş üretimi ve işlenmesi, bazı inşaat malzemeleri, yarı değerli metal üretimi ve mermer üretimidir (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017, s. 3). Öte yandan Afganistan’da İngiltere, Sovyetler Birliği, Almanya ve ABD’nin yardımıyla kurulan tekstil, deri, ayakkabı, plastik, bisiklet, cam ve şişe fabrikaları başta Kabil olmak üzere ülkenin çeşitli yerleşim yerlerinde yer almaktadır (Obayd, 2017, s. 135). Ülkede hızlı bir endüstriyel gelişme olmamasına rağmen, farklı ülkelerden gelen yardımlar ülkenin sanayi sektöründe ilerleme kaydetmesine yardımcı olmuştur.

2.2.3. Madenler

Afganistan coğrafi kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Dünyada önemli kabul edilen madenlerin ve doğal kaynakların birçoğu ülke içinde yer almaktadır. Bunlar sıralanırsa; petrol, doğalgaz, kömür gibi fosil kaynaklar bakır, krom, demir, altın, gümüş, tuz gibi mineral rezervleri, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayilerinde kullanılan madenler, Klinker, kalker, kil ve mermer kaynakları (Kabil Ticaret Müşavirlik, 2017, s. 3). Doğal gaz, Afgan ekonomisine en önemli katkıyı sağlamaktadır. Doğal gaz 1967’de keşfedilmiş ve 1980’lerde yılda 300 milyon dolar seviyesinde ihracat yapılmıştır. Ülkenin ihracat gelirlerinin yüzde 56’sını oluşturmuştur (T.C. Ticaret Bak., s. 6).

2.3. Sonuç

Bu bölümde Afganistan’ın tarihsel süreci anlatılmış olup, Afganistan’da hangi milletlerin olduğu ve tarihsel süreçleri daha çok kimlerin yönettiği üzerinde durulmuştur. Siyasette Taliban’ın rolü özellikle incelenmiştir. 2001 öncesi ve 2001 sonrası Afganistan toplumsal ve siyasal gelişiminin karşılaştırması yapılmıştır. Daha sonra Afganistan’ın ekonomik durumu incelenmiş olup, Afgan halkının uğraşları üzerinde durulmuştur.

3. AFGANİSTAN'DAN GÖÇÜN NEDENLERİ

3.1. Afganistan'ın Göç Profili –Göç Tarihi

Afganistan, dünyada göç veren bir ülke olarak bilinmektedir. Afganlar, Afganistan'da yıllardır devam eden savaş ve yolsuzluklardan dolayı ya da çalışmak için dünyanın farklı ülkelerine göç etmek durumunda kalmışlardır. 2019 yılı verilerine göre Afganlar, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) bünyesinde kayıtlı olan gruplar arasında sayıca üçüncü sırada yer almaktadırlar (UNHCR, 2020). Afganistan Göç ve Geri Dönüş Bakanlığının bilgilerine göre 6 milyon Afgan göçmen olarak yaşamaktadır (Af.MORR, 2019). Afganlar çoğunlukla komşu ülkeleri olan Pakistan ve İran'a göç etmektedirler. Yakın zamanda ise Asya'nın farklı ülkeleri, Avrupa Birliği ülkeleri ve Kuzey Amerika'ya da göç etmeye başlamışlardır. Türkiye'de Suriyeli sığınmacılardan sonra en kalabalık göçmen grubu Afganlardır (Göç İdaresi, 2020).

Afganistan coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca göçlerin kaynağı olmuştur. Eski zamanlardan beri, günümüz Afganistan coğrafyasında yaşayan insanlar farklı ve çeşitli sebeplerden dolayı, doğu ve batı yönünde göç etmişlerdir. Bu coğrafyada böylesi çok göç olmasının nedenlerinden biri Afganistan'ın İpek Yolu üzerinde yer almasıdır (Yıldırım, 2018,s. 18). Dünyanın doğu ve batısını birleştiren İpek Yolu, ticaret açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir; ancak bazen de büyük kervanlarla birlikte insanlar da farklı yerlere yerleşmek ve dünyanın farklı bölgelerini keşfetmek için İpek Yolu üzerinde uzun yolculuklara çıkmışlardır. Bu bölgenin tarih boyunca büyük imparatorlukların işgallerine maruz kalması burada yaşayan insanların göç etmesine neden olmuştur. Eski Yunan İmparatorluğundan Araplara ve Moğollardan Timur İmparatorluğuna kadar büyük imparatorlar bu topraklara göz dikmişlerdir. İşgal sonucunda gerçekleşen göçlerin en büyüğü Moğol istilasıyla ortaya çıkmıştır. Mevlâna ve ailesi Moğolların Afganistan (eski adıyla Horasan) saldırısı yüzünden kendi yaşadıkları şehir olan Balh'ten* çıkıp, uzun yolculuklardan sonra Anadolu'da Konya şehrine yerleşmişlerdir. Moğol İmparatorluğunun gelişmesi

* Afganistan'ın kuzey kısmında yer alan şehir. İslam'dan sonra Arapların "Şehirlerin annesi" lakabı verdiği bu şehir Mevlâna Celaleddin Rumi'nin doğdu şehirdir

Orta Asya'dan Anadolu'ya büyük bir beyin göçüne neden olmuştur. Bu Orta Asya'dan Anadolu'ya gerçekleşen en eski zorunlu göçlerden biri olarak nitelendirilebilmektedir (Yıldırım, 2018, s. 128-159).

Tarih boyunca ticaret ve seyahat için uzun yolculuklar yapan Afganlar yakın zamanlarda zor ekonomik, politik ve toplumsal koşullardan dolayı göç etmeye devam etmişlerdir. Son 40 yılda Afganlar genellikle savaş, yolsuzluk, yoksulluk, işsizlik veya din ve mezhep çatışmaları nedeniyle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. 2009'de yapılan bir araştırmaya göre Afganistan'da her dört kişiden üçü, yani Afganistan nüfusunun %76'sı, son 30 yılda bir noktadan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçler hem Afganistan'ın içinde ve hem de yurtdışına yapılmıştır (Yıldırım, 2018, s. 128-159).

Afganistan'ın belgelenmiş olan en eski göç dalgası 1850'de gerçekleşmiştir. Afganistan'dan doğal afetler ve diğer sorunlar nedeniyle aileler İran'a göç etmişlerdir (Marchand vd., 2014). 19. yüzyılın ortalarında dünyada petrol ticareti giderek gelişirken, bir petrol üreticisi olarak İran'ın ekonomisi de gelişmiştir. Aynı dönemde Afganistan'da insanlar ekonomik açıdan kötü günler yaşadıkları için ilk kez 1850 yılında 5000 kişi İran'a göç etmiştir (Kuschminder ve Dora, 2009). İkinci göç dalgası 1880-1903 tarihleri arasında Abdurrahman Han hükümeti döneminde gerçekleşmiştir. Emir Abdurrahman Han hükümetinin öncesi Afganistan'da güçlü bir merkezi devlet yoktur. İngiltere'nin yardımı ile Emir Abdurrahman Han farklı kabileleri Kabil hükümetine tabi kılmak için zora başvurmuştur. Afganistan'da yaşayan "Hazara*" etnik grubuna Şii mezhebinden oldukları için herhangi bir yasal hak tanınmamıştır. Zor durumda olan Şiiler, İran'a göç etmek zorunda kalmışlardır. Abdurrahman Han döneminde 1880 ile 1903 yılları arasında toplam 168.000 Afgan İran'a göç etmiştir (Yıldırım, 2018, s. 128-159).

Afganistan'ın yeni tarihi dört döneme ayrılmaktadır: 1978 ve öncesi 1979-1992 yılları arası, 1992-2001 yılları arası ve 2001'den sonrası bu dört dönemin hepsinin kendine özgü göç dalgaları olmuştur. 1978 öncesi Afganlar genellikle ekonomi, mezhep savaşları ve doğal afetler gibi nedenlerden dolayı göç etmişlerdir. 1979'den sonra Sovyet işgali ile birlikte Afganistan uzun dönemli bir savaşa

* Afganistan'da yaşayan bir etnik gruptur. Pakistan ve İran'da da yaşayan bu etnik grup genellikle Şii mezhebine mensuptur ve Farsça konuşmaktadır.

girmiştir ve 2001 tarihine kadar göç dalgaları savaştan ve çatışmalardan kaynaklanmıştır. Savaş sırasında Afganistan, iki göç dalgasına şahit olmuştur; birincisi Sovyet dönemi ve ikincisi de Taliban dönemi. Sovyet döneminde gerçekleşen göç dalgasında çoğunlukla üst sınıflar ve ideolojik olarak Sovyetlere karşı olanlar ülkeyi terk etmişlerdir (Kuschminder ve Dora, 2009, s. 17).

Taliban döneminde meydana gelen ikinci savaştan kaynaklanan göç dalgasında genellikle Afganistan'ın Şii Müslümanları, Sikhlar, Hindular ve diğer azınlık gruplar göç etmek zorunda kalmışlardır Üçüncü bir göç dalgası ise ABD liderliğindeki NATO güçlerinin 2001'de Afganistan'a girmesinden sonra gerçekleşmiştir. Bu göç dalgası 2015 yılında Avrupa ülkelerinin Afgan ve Suriyeli göçmenlere sınırlarını açtıkları dönemde zirveye ulaşmıştır. 2015 ve sonraki yıllarda da Afgan gençleri ve aileleri en az savaş dönemlerinde olduğu kadar, İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışmışlardır (Kuschminder ve Dora, 2009, s. 22).

3.2. Afganların Göç Nedenleri ve Göçün Arka Planı

Afganistan kaynaklı göç dalgalarına bakıldığında, tarih boyunca bu göç dalgalarının gerçekleşmesinde diğer faktörlerin yanında en çok etkili olan üç faktör barizdir: Yoksulluk, yolsuzluk ve savaş. 1997 yılı öncesi göçler genelde kötü ekonomik koşullardan kaynaklanmıştır. Sadece Abdurrahman Han döneminde Şii Müslümanlara karşı yürütülen politikalardan dolayı Şii Hazaralar ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Afganistan ekonomik açıdan yoksul bir ülkedir (Kuschminder & Dora, 2009, s. 10). Sovyetlerin işgalinden önce Afgan göçleri çoğunlukla iş amaçlı olmuştur. Özellikle endüstri döneminde Afganlar petrol üretimi yapan İran ve Pakistan gibi ülkelerde iş olanaklarına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla 1960 ile 1973 yılları arası dönemde Afganlar; Pakistan, İran ve diğer Orta Doğu ülkelerine iş bulmak amacıyla gitmişlerdir (Marchand vd., 2014). İran ve Pakistan kendi menfaatleri için Afganları ucuz işçi olarak kabul etmişlerdir.

Afgan göçmenler Sovyet işgalinden önce işçi olarak gittikleri komşu ülkeler tarafından hoş karşılanmışlardır. Sovyet işgalinden sonra da Mücahit yani İslam için savaşan bir kimlik ile gittikleri komşu ülkeler, Arap ülkeleri, Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde yine saygı ile karşılanmışlardır (Kuschminder ve Dora, 2009). Ama 1998 tarihinden sonra İslam ülkelerinde ve dünyanın genelinde mültecilik ve göçmenlik

statüsü değişmiştir. Pakistan, Afgan mültecileri 1998 yılından sonra da kabul etmeye devam etmiş ama eski olanakları sunmamıştır. İran ise 1990'dan sonra Afgan göçmenlere ikamet izni vermemiş ve sınırlarını Afganistan'a kapatmıştır (Kuschminder ve Dora, 2009). Türkiye'de olduğu gibi o dönemde de farklı ülkelerde muhalefet partileri oy kazanmak için mültecileri ülkenin sorun kaynağı olarak göstermeye başlamışlardır. İran devleti kendi vatandaşlarının baskısı yüzünden Afgan mültecileri zorla sınır dışı etmeye başlamıştır (Yıldırım, 2018, s.128-159).

2001'den sonra yeni bir siyasal iktidar kurulmasına rağmen yolsuzluk, insan kaçırmaya ve insan ticareti devam etmiştir. Uzun dönem savaşın mirası olan insan ticareti, fuhuş, oğlancılık, küçük yaştaki kızların evlendirilmesi, cinsel istismar ve organ ticareti yüksek oranda devam etmiştir (Kuschminder ve Dora, 2009, s.10-20). Yeni kurulan hükümetin de bu yolsuzluk ve kadın hakları ihlallerine karşı yetersiz kalması ve etkin önlemler alamaması nedeniyle 2001'den sonra da Afganistan'da dış göç devam etmiştir.

Afganistan 2007 ve 2008 yıllarında şiddetli bir yoksulluğa maruz kalmıştır. Bu dönemde Afganistan'da insanların %36'sı yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. Aylık kişi başı geliri 25 dolara denk gelen Afganların çoğu (IOM, 2020) daha iyi bir iş fırsatı ya da orada kendilerine bir geçim kaynağı bulmak için yabancı ülkelere gitmişlerdir (Kuschminder ve Dora, 2009, s.18). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından gerçekteştirilen bir araştırmanın sonucuna göre Afganların %27'si (en yüksek oran) Pakistan'a iş bulmak ve çalışmak için gittiğini belirtmiştir. Ayrıca %20'si akraba ve ailelerini ziyaret etme amacıyla, %19'u tedavi ve sağlık nedenleriyle için, %5'i ticaret yapmak için, %3'ü eğitim, %2'si savaştan kaçmak için gittiklerini söylemiştir (Kuschminder ve Dora, 2009, s.19).

2014 yılında ISAF Afganistan'dan çıktıktan sonra Afganistan'a yapılan uluslararası yardımlar da azalmıştır. Uzun süren bir savaştan çıkan Afganistan'da işsizlik ve açlık oranı 2014'te tekrar yükselmiştir. Köylerde işsizlik oranı yüzde 60'tır ve ülkede yaklaşık 8 milyon kişi gıda güvensizliği koşullarında yaşamaktadır. Güvensizlik, yolsuzluk ve yoksulluk nedeniyle yerinden edilmiş insanların çoğu,

Afganistan nüfusunun %70'ini teşkil eden köyler ve dağınık kısımlarındandır (Bingöl, Erol, 2012, s.184).

3.2.1. Afgan Göçünün Siyasi Nedenleri

Afganistan, savaşlara, iç karışıklıklara, darbelere, terör saldırılarına, dış müdahaleye ve kaçınılmaz ekonomik yıkıma karşı koyamayan insanların ülkeden tarihsel ayrılışını görmüştür (Cankara, Çerez, 2020, s. 451). Bir ülkeden diğerine ilk göç, bir iç darbe sonucu olmuştur. Muhammed Davud'un 1973 darbesi sonucunda küçük çaplı göç meydana gelmiş, 2 bin kişi Pakistan'a sığınmıştır (Yesevi, 2019, s. 11). 1979'da Sovyetler Birliği'nin aktif işgali üzerine, Sovyet saldırısından kaçabilenler, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan Pakistan ve İran'a göç etmeye başlamışlardır. Bu aşama, 1996'da Taliban'ın iktidara gelmesinden sonra da devam etmiştir. Afganistan halkı genel itibariyle ülkedeki karışıklık neticesinde göç hareketlerini daha çok hızlandırmıştır. 1973 yılındaki 2 bin kişilik göçü, ülkedeki darbelerin ve savaşların çoğalması ile milyonlar takip etmiştir.

Emekli General Ziyai, Sovyet işgali hakkında şunları söylemiştir: Sovyet askerleri her türlü Afgan'a, kadına ve çocuğa işkence yaptı, masum sivilleri hapsetti, işgal sırasında 1 milyondan fazla insan öldü ve 3 milyondan fazla kişi yaralandı veya öldü. Kalanı da zorunlu göçe maruz bırakılmıştır.” (Anadolu Ajansı, 2019). Mevcut tablo, halkın Sovyet işgalinden çok zarar gördüğünü göstermektedir. Kaotik süreç nedeniyle insanlar göçü bir çözüm yolu olarak görmüşlerdir. Özellikle 1978 yılında komünist askerlerin desteğiyle başlayan Sevr devrimi; ülkede büyük bir krize dönüşerek kentli orta sınıfı korkutarak Afganistan'ı terk etmelerine neden olmuştur (Sivrioğlu, 2017, s. 253). Eğitimli seçkinler olarak adlandırılabilir 100.000'den fazla Afgan vatandaşı Batı ülkelerine kaçmıştır. 200.000'den fazla kişi ise Pakistan'a sığınmıştır (Sivrioğlu, 2017, s. 253-254).

Afganistan'daki kaotik sürecin sürekli renk değiştirmesi neticesinde oluşan darbeler karşısında, Afganistan hükümetinin daha güçlü bir sistem kurmak ve sistemin gereklerini ülkeye uyarlamak istemesine rağmen, bu istencin sağlam bir temele oturmadığı aşağıdaki kronolojik sırada da belirginleşmektedir:

1919 - Afganistan, ülkeyi ilhak etmeye çalışan İngiliz kuvvetleriyle üçüncü bir savaştan sonra bağımsızlığını yeniden kazandı.

1926 - Immanuel Khan kendini Afganistan Kralı ilan etti, uygulamaya çalıştığı sosyal reformlara muhafazakarlar direndi.

1929 - Immanuel Khan, reform hareketine karşı çıktıktan sonra ülkeyi terk etti.

1933 - Zahir Şah kral oldu ve Afganistan önümüzdeki 40 yıl boyunca monarşi oldu.

1953 - General Mohammad Daoud, Başbakan olarak Sovyetler Birliği'nden ekonomik ve askeri yardım istiyor ve bir dizi sosyal reform yapıyor.

1963 - Mohammad Daoud başbakanlıktan istifaya zorlandı.

1964 - Meşrutiyete geçiş, ancak bu siyasi kutuplaşmayı ve iktidar mücadelelerini beraberinde getiriyor.

1973 - Mohammed Davud, Sovyetler Birliği'ni Batılı güçlere ve kullandığı üsluptan rahatsız olan solculara karşı bir koz olarak kullanmak amacıyla bir darbeyle iktidarı ele geçirir ve cumhuriyet ilan ederek, muhalif kesimleri Davud'a karşı birleştirdi.

1978 - General Davud, sol görüşlü Demokratik Halk Partisi tarafından düzenlenen bir darbeyle devrilerek öldürüldü ama bu süreçte partinin Halk ve Perçem adlı kanatları hizipleşti ve Perçem kesiminden tüm önde gelen liderler sürgün ya da tasfiye edildi.

1978 - Kabil'de sol kanat liderleri Hafızullah Emin ve Nur Muhammed Terakki arasındaki iktidar mücadelesini Emin kazandı” şeklinde ortaya çıkmıştır (BBC News, 2009).

Buradan ülkenin bir çeşit demokratik yönetimde kalmayı başaramadığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla ülkenin idari yönetimi sürekli değişmekte ve her değişiklik belirli bir çalkantılı ortamı beraberinde getirmekte ve ülke halkını siyasi çalkantılar içinde yaşamak zorunda bırakmaktadır. Ülke sürekli darbe ve mücadelelerle karşı karşıya olduğu için belirli bir sistem kurmak ve sistemin gereklerini ülkeye uyarlamak oldukça zor bir durum olarak görülmektedir. Ayrıca bazı muhafazakar ve İslami aşiret liderleri kırsal alanlarda toplumsal değişime karşı silahlı mücadeleler başlatmışlardır (BBC News, 2009). 1978'de Afganistan halkının kırsal alanlarda bazı alanlarda reform yapmak isteyenlere karşı silahlı çatışmaya

girmesi, halkın değişime tepkisinin sert olduğunu da gösterdi. (Yıldırım, 2018, s. 133).

Afganistan, Sovyet işgali tarafından harap olurken, ülke içinde patlak veren iç savaş, ulusal ve toplumsal zarara neden olmuştur. Aynı zamanda toplumsal yerinden edilmeyeyle sonuçlanmıştır. Afganistan, 1979’da başlayan Sovyet işgali altında kitlesel g ile karşılaşmış, 1985’te önemli bir nüfus kaybı yaşamıştır. Kayıp nüfusun çoğunluğu Pakistan ve İran’a g etmiştir. Yıllarca süren Rus işgali Afganistan’ı bitmeyen bir yıkıma sürüklemiş; ama aynı zamanda Sovyetler Birliği’nin Afganistan’da sonunu getirmiştir. 1991’de dağılan Sovyetler Birliği 1989’da Afganistan’dan geri çekilmiştir. İşgal ile başlayan ve işgalden sonra devam eden atışma, Sovyet birliklerinin ülkeden çekilmesine rağmen hız kesmeden devam etmiştir (Zeki, 2019, s.108).

1990 yılı itibariyle 3,3 milyon Afgan vatandaşı Pakistan’ g ederken, İran’a da 3.1 milyon Afgan vatandaşı göç etmiştir (Yıldırım, 2018, s. 135). 1990’da kitlesel gn zirvesi 6,2 milyon Afgan mülteci ile gerçekleşmiştir ve neredeyse 30 yılda Pakistan ve İran Afganistan’dan göç eden halkın coğrafı, dinı, sosyal ve kültürel yakınlık nedeniyle tercih ettikleri ülke konumuna gelmiştir (Yıldırım, 2018, s. 135). Gn bu kadar yoğun olmasında ülkedeki karışıklıklar ve işgaller neden olarak değerlendirilse de 1973’de devlet başkanlığı yapan Terakki’nin baskıcı ve Afganistan kültürüne uymayan yönetimi de etkili olmuştur. Sovyet yanlısı diktatör Terakki’nin baskıcı rejimi ve yolsuzluk olayları halkın büyük tepkisine yol aarak, büyük bir halk ayaklanmasına neden olmuştur (Karadere, 2015, s. 5). Bu tepkiler ve oluşan olaylar g olaylarının hızlanmasında ve büyümesinde etkili olmuştur.

1992-1996 yılları arasında ise yeni çatışmaların patlak vermesi, Taliban hareketinin iktidara gelmesi, dört yıl süren kuraklık ve savaş sırasında ülke altyapısının tahrip olması çoğu Afgan mültecinin ülkelerine dönüşünü ertelemiştir (Yıldırım, 2018, s. 137). Sovyet işgalinin bitmesi ile ülkelerine dönmek isteyenler yeni bir karışıklık ile karşılaşmışlardır ve bu durum ülkelerine dönmelerini engellemiştir. Öte yandan Taliban’ın ortaya çıkması ve Kuzey İttifakı ile kanlı hesaplaşmaları 1994- 2001 yılları arasında tekrar yeni g dalgasına neden olmuştur (Cankara, erez, 2020, s. 452). G akını 1994–2000 yıllarında Taliban tarafından ele geçirilen Kabil ve Kandahar’dan başlayarak tüm ülkeye yayılan yeni bir akımla

devam etmiştir (Yıldırım, 2018, s. 137). Ülkede öncesinde var olan kanlı olayların yanında artık terör tehlikesi de göçe neden olan siyasi bir faktör haline gelmiştir.

ABD'nin 11 Eylül 2001 sonrasındaki işgali neticesinde milyonlarca insan, hayatlarından endişe etmiş, güvenlik arayışına girmiş çareyi ülkelerini terk etmekle bulmuşlardır. Milyonlarca kişi hava saldırılarından, bombalamalardan, topçu ateşinden, drone saldırılarından, silahlı çatışmalardan, tecavüzden, yerel yiyecek ve su kaynaklarının savaş nedeniyle azalmasından; evlerinin, mahallelerinin, hastanelerinin, okullarının, iş yerlerinin yıkımından kaçmışlardır (Vine, vd. 2020, s. 3). Siyasi olayların çıkmaza girmesi halkta güvensizliğe neden olmuş ve halk gerekli hizmetleri devletten alamadığını öne sürerek göç etmeyi tercih etmişlerdir.

3.2.2. Afgan Göçünün Sosyo-Ekonomik Nedenleri

Afganistan'ın arazi yapısı merkezi yönetimin kontrolünü engellemektedir ve kontrol dışı alanlar kanun kaçaklarının faaliyet gösterdiği alanlar haline gelmektedir. Ülkenin bazı bölgelerinde ulaşım ağının yeterli olmaması nedeniyle kamu hizmetleri ülkenin her köşesine ulaşamamaktadır. Aynı zamanda ülkenin her tarafına da hakim olunamamaktadır. Bunun sonucunda ülkenin ulaşılabilen kesimlerinde çeşitli kaçakçılık faaliyetleri yürütülmemektedir. Afyon üretimi bunlardan biri haline gelmiştir. Afyon ekonomisinin büyümesi ülkede güvenlik tehditlerini, etnik gerilimleri artırmıştır. Diğer suç türlerini ateşlemiştir. Örneğin 2007 yılında bir önceki yıla göre silahlı çatışma ve terör faaliyetlerinde keskin bir artış olmuştur. Yolsuzluk, hükümetin hesap verebilirliğini baltalamış, devlete olan güveni sarsmıştır. Yolsuzluk devlet kurumlarının meşruiyetini sorgulamış ve Afganistan'ın ekonomik büyümesini engellemiştir (Naeim, 2017, s.59).

Ülkede var olan tarımsal sulama altyapısı SSCB müdahalesi sırasında zarar görmüştür ve Afganistan'ın gelişmesi sahip olduğu doğal kaynakların işletmesine bağlı olsa da ülke kaynaklarını değerlendirmeye çalıştıkça çatışmalara sahne olmuştur (Arslan, 2016, s. 50-58).

Listelenen temalar ve nedenler ülkede istikrarsızlığa yol açmaktadır, ancak aynı zamanda göçün de itici nedenleridir. İç savaşlar, su yollarının tahrip olmasıyla sonuçlanmış, tarımda zorluklara, verimsiz topraklar nedeniyle ekonomik sıkıntılara, yetersiz eğitime ve göçe neden olmuştur. Ülkede nitelikli iş imkânları bulamayan ve

okuyamayan gençler göçe teşvik edilirken, diğer yandan yasaların etkisizliği, gerekli önlemlerin yetersiz olması nedeniyle ülkedeki bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerine neden olmuştur. Bu süreçte Kabil'deki Afgan Yüksek Mahkemesi'nde iki kadın hakimin öldürüldüğü bir olay yaşanmıştır (DW, 2021). Bu gibi yapılan saldırılar ilk olarak hukuka zarar veren ve ülkeyi çıkmaza sürüklemeye devam eden olaylar arasında yer almaktadır. Bu gibi durumlar nedeniyle halk hem devlete olan güveni hem de hukuka olan güvenini kaybetmektedir ve çareyi göç etmekte bulmaktadırlar.

Ülke ekonomisinin bugün de devam eden çatışma hali nedeniyle insanlar hem güvenli bir bölgede olma isteği ile hem de ekonomik anlamda daha iyi koşullarda olma isteği ile göç etmektedirler. Afgan vatandaşlarının %43'ü için işsizlik ve geçim kaynağında fırsatları yakalamak ve çatışmadan uzak kalıp güvenli bir yerde olmak, Kunduz hariç tüm illerde göç etmenin bir numaralı nedeni olarak kendini göstermiştir (IOM, 2019, s. 14).

Ülke ekonomisinin savaş nedeniyle tahrip olması ve Taliban Örgütünün ülkede demokratik olmayan yönetin anlayışı, ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Günümüzde de şiddet olaylarının hız kesmeden devam etmesi ve Covid-19 salgınının patlak vermesi Afganistan ekonomisinin kötüleşmesine neden olmuştur.

3.2.3. Afgan Göçünün Güvenlik Nedenleri

Terör sözcüğü, Latince korkmak, titremek anlamına gelen Latince “terre” kelimesinden gelir (Aşkın, 2020, s. 4) Terörizm bir ideoloji, bir doktrin ya da sistematik bir fikir olmamakla beraber hedefe ulaşmak için kullanılan bir stratejidir. Terörizm, bireysel değil örgütlü grupların gerçekleştirdiği eylemlerdir (Helvacıköylü, 2007, s. 25).

Taliban 27 Ekim 1996'da siyasi otoriteyi tam anlamıyla ele geçirmesi ile birçok alanda yasaklar ve uyulması zorunlu kurallar getirmiştir. Kadınların dışarıda çalışması, kızların okula gitmesi, kadınların şık giyinmesi, süslenmesi, kadınların hastanelerde erkeklerin yattığı odaları ziyaret etmesi, kadınların topuklu ayakkabı giymesi yasaklanmıştır, Şariat kurallarına uygun giyinmeyen kadınların kırbaçlanması, zina yapan kadınların taşlanarak öldürülmesi kararı verilmiştir (Oğuz, 1999, s. 263). Tüm erkekler 1,5 ay içerisinde sakal bırakacak, tıraş bıçağı satmak ile

sakal tıraşı yasaktı ve sakal tıraşı yapan berberin iki parmağının kesilmesi, köselerin takma sakal kullanmaması, namaz vaktinde tüm erkeklerin camiye zorunlu olarak gitmesi şeklinde sıralanmaktadır (Oğuz, 1999, s. 263).

Afganistan'da kadınlar ve erkekler için alınan kararlar, halkın sıkı bir yönetim altında olacağını göstermektedir. Özellikle Taliban döneminde kadınlar için alınan kararlar kadınlar için büyük zorluklara neden olmuştur. Birçok farklı alanda yasaklar uygulanmıştır. Kadın özgürlüğünün önündeki en büyük engel bu uygulamalar olmuştur. Taliban örgütü ülke siyasetini olumsuz etkilerken, sağlık, ekonomi, eğitim gibi alanlarda da olumsuz etki yaparak ülkenin geri kalmasına neden olmuştur (Köçer, 2019, s. 373-378).

Terörün en kanlı ve en vahşi biçimine tanık olan Afgan halkı, kaldığı yerden sayıca göç etmeye devam etmektedir. 1992'de komünist rejimin düşüşünden ve çeşitli cihatçı gruplar arasındaki yoğun güç mücadelesinden bu yana, Kabil'de yaklaşık 40.000 sivil öldürülmüş ve sadece 1992'de bu olayların bir sonucu olarak 500.000 veya daha fazlası yer değiştirmeyi seçmiştir (Physicians for Human Rights, 1998, s. 22). 1996 yılında yaşanan olumsuz olaylar ve Taliban hükümetinin güçlenmesi nedeniyle göç artmıştır (Yesevi, 2019, s. 11).

Bölgedeki gruplardan biri olarak DAESH, ağırlıklı olarak yerel ve yabancı örgütlere ev sahipliği yapan bölgede Taliban'ın hâkimiyetine ve tekeline meydan okumuştur. Bu nedenle DAESH ve Taliban defalarca topraklarını korumak için karşı karşıya gelmişlerdir (Azami, 2015, s. 7). Bu durum ülkede istikrarsızlığın artmasını ve birden fazla terör örgütüyle mücadele edilmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak ülkede birden fazla terör örgütünün bulunması güçlerini artırmakta ve ülke yönetiminden sorumlu kişilerin güvenli bir ortam oluşturmalarını zorlaştırmaktadır. Terör olayları nedeniyle nüfus göçü, güvenlik eksikliği nedeniyle kaçınılmazdır. Avrupa İltica Destek Ofisi (EASO), Covid-19 krizinin DAESH'i körükleyebileceğini ve bölgede terör gruplarının yeniden canlanmasına ve bunun da daha fazla göçe yol açabileceğini söylemiştir (Info Migrants, 2020).

2001 sonlarında Taliban'ın devrilmesinden sonra, birçok Afgan şiddetin sona ermesini ve hayatlarının iyileşmesini umarak ülkelerine dönmeyi tercih etti, ancak güvenlik durumu 2006'da hızla kötüleşti ve 2006'dan beri görülmemiş seviyelere ulaşmıştır (Yıldırım, 2018, s. 141). Ülkede meydana gelen terör olayları, insanların

güvenliğini tehlikeye atmakta, ekonomi bozulmakta ve çevrenin değişken olması ülke vatandaşlarının göçünü tetiklemektedir. Güvensizlik ve ekonomik faktörler, göçün en yaygın nedenleri arasında yer almaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2019, s. 14). 2018’de Afganistan’da bir ay içinde Taliban ve DEAŞ saldırılarında 282 kişi (çoğu sivil) öldü, 500’den fazla kişi yaralanmıştır (Deveci, 2018, s. 43).

Avustralya merkezli Ekonomi ve Barış Enstitüsü’nün (IEP) yıl boyunca 163 ülkedeki terör olaylarını inceleyen 2020 Küresel Terörizm Endeksi raporuna göre, 2019’da terörden en çok etkilenen ülkeler arasında Afganistan yer almaktadır (Silahşör, Güler, 2020). Bu durum, ülkedeki çatışmanın hız kesmeden devam ettiğini ve ülkede yaşanan terör olayları nedeniyle ülkenin halen Afgan halkının sürekli göçüne tanık olduğunu göstermektedir. Şiddet ve çatışmaya katkıda bulunan ve ülkeyi terör ortamına iten temel etkenler ortak bir kimlik oluşturma’nın güçlüğü ve karışık etnik ve aşiret yapıları nedeniyle ülkenin siyasi bölünmesidir (Bozatay, 2013, s. 19). Bu haliyle Afganistan, olası huzursuzluklara sürekli açık bir ülke haline gelmiştir.

Ülkede artan ve hızlanan şiddet, Afgan halkının refahını da olumsuz etkilemiştir. Yaşanan olaylar nedeniyle göç olayları da kaçınılmaz hale gelmektedir. Yeni bir göç dalgası hem komşu ülkeleri hem de Avrupa’yı endişelendirmiş, 2019’da pandemiden önce Suriyelilerden daha fazla Afgan vatandaşı yasadışı yollardan Avrupa’ya girmiştir (Euro Topics, 2021).

3.3. Dünyada Afgan Göçmen ve Mültecilere Dair Güncel Veriler

Afganlar dünyanın en kalabalık göçmen ve mülteci gruplarından. 2020 yılına kadar 2.7 milyondan fazla Afgan mülteci BMMYK’ya kayıtlıdır (UNHCR, 2020). 2016 yılında dünya genelinde farklı nedenlerden dolayı yerinden edilmiş 65 milyon 600 bin kayıtlı mülteciden Suriyeliler 5 milyon 500 bin göçmen ile birinci, Afganlar 2 milyon 500 bin kişi ile ikinci ve Sudanlılar 1 milyon 400 bin kişi ile üçüncü sırada yer almıştır (Işıklı, 2018). Bu sayı 2019 yılının sonunda 79.5 milyon kişiye ulaşmıştır. Bunun 45.7 milyonunu kendi ülkelerinin içinde yerinden edilmiş göçmenler, 26 milyonunu kendi ülkesinden çıkmış ve mülteci olanlar, 4.2 milyonunu başka bir ülkeye sığınanlar oluşturmaktadır (UNHCR, 2020). Kendi ülkesinden çıkıp başka bir ülkeye göç eden göçmenlerin 6.6 milyonu Suriye’den, 3.7 milyonu

Venezuela'dan, 2.7 milyonu Afganistan'dan, 2.2 milyonu Güney Sudan'dan ve 1.1 milyonu da Myanmar'dandır (UNHCR, 2020).

Afganistan Göç ve Geri Dönüş Bakanlığının verilerine göre 2019 sonunda dünya genelinde yerinden edilmiş toplam 8 milyon Afgan mevcuttur. Bunların 6 milyonu dünyanın farklı ülkelerine yerleşen göçmenlerden ve 2 milyonu ülkenin içinde evlerini ve yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalanlardan oluşmaktadır (Af.MORR, 2019).

3.4. Afgan Göçmenlerin Geri Dönüşü

Komünist dönemin sona ermesiyle birlikte, 1992 yılında Mücahitlerin hükümeti döneminde uzun süre savaştan sonra ilk kez çok sayıda mülteci ülkeye geri dönmüştür (Kuschminder ve Dora, 2009). BMMYK verilerine göre 2000'den önceki dönemde mültecilerin ülkeye en çok geri döndükleri yıllar; 1991 ile 1993 yılları olmuştur. 1997'ye kadar dört milyon mülteci Afganistan'a geri dönmüştür (Kuschminder ve Dora 2009). Ancak mücahit grupları ve onların dini partileri hükümet kurmak konusunda kendi aralarında anlaşamadıkları için Afganistan'da yeniden tehlikeli bir savaş başlamıştır. Farklı etnik gruplardan oluşan Afganistan'da tarih boyunca kabile ve etnik gruplar diğerlerinden üstün olmak için birbirleri ile savaşımlardır. Afganlar, yabancı güçlere karşı savaşlarda her ne kadar birlik olmuşlarsa da savaşlardan sonra kendi aralarında bir hükümet kuramamışlardır. Sovyetlerin ülkeden ayrılmasından sonra Mücahit partilerinin kendi aralarında anlaşamaması bir taraftan, Taliban örgütünün ortaya çıkışı diğer taraftan Afganistan'ı bir kez daha kritik bir durumu sokmuştur (Aparı, 2021). Taliban'ın 1996'da Kabil'i ele geçirmesinden sonra tekrar bir mülteci dalgası başlamıştır. Taliban'ın ortaya çıktığı 1994 yılından 2001'e kadar 3.8 milyon Afgan'ın ülkelerini terk ettikleri kaydedilmiştir. (Kuschminder ve Dora, 2009)

ABD Afganistan'a girmeden önce ve Taliban'ın son yıllarında mülteciler tekrar ülkeye dönmeye başlamıştır. Taliban hükümetinin devam edeceğini düşünen ve mültecilik/göçmenlik yaşamından memnun olmayan Afganlar tekrar ülkeye dönmeye karar vermişlerdir. Peştunların, Taliban ile aynı etnik gruba mensup oldukları ve aynı dili konuştukları için Afganistan'da yaşamaları kolay olmuştur. Ancak İran'a kaçan ve genellikle Şii olanlar ya da Farsça konuşanların

Afganistan'daki Taliban yönetimi altında yaşamaları pek mümkün olmamıştır. Bu nedenle Kasım 2001-Ağustos 2002 arasında Pakistan'dan 900.000 mülteci Afganistan'a geri dönerken, İran'dan dönenlerin sayısı ancak 100.000 civarında olmuştur (Yıldırım, 2018, s. 129-159).

Afganistan'da 2001'den sonra yeni hükümetin kurulması ile birlikte ülkeye bir geri dönüş dalgası başlamıştır (Kuschminder ve Dora, 2009). Farklı ülkelerde yaşayan geçici mülteciler Taliban'dan sonra kendi ülkelerine dönmüşlerdir. ABD liderliğinde Afganistan'a giren NATO güçleri pek çok iş olanağı yaratmış ve uluslararası yardımlar benzersiz bir şekilde Afganistan'a gelmiştir. Bu yüzden farklı ülkelerde yaşayan Afgan mülteciler ve göçmenler hem bu durumu değerlendirmek hem de kendi ülkelerinde yaşamak için Afganistan'a dönmüşlerdir. Bununla birlikte mültecilerin evlerine dönmeleri mülteciliğin bittiği anlamına gelmemektedir (Kuschminder ve Dora, 2009). Çoğu mülteci sadece durumlarını değerlendirmek için ülkelerine gelmiş ve tekrar hedef ülkeye dönmüşlerdir. Bu hareketliliğe "daireseel göç" adı verilmektedir. Dairesel geri dönme şeklindeki bu süreçte, mülteciler geri dönmek konusunda son kararı vermeden önce Afganistan'daki durumu kendi gözleriyle görmek için ülkeye gelmiş ve sonra geri dönmüşlerdir (Kuschminder ve Dora, 2009).

Ocak 2002'de Uluslararası Mülteci Konseyi Afgan göçmenler ve mültecilerin ülkelerine geri dönüşü ile ilgili bir taslak yayımlamıştır. Bu taslağa göre 2002 yılında Pakistan'da yaşayan 2.2 milyon ve İran'da yaşayan 1.5 milyon Afgan mülteciden 400.000'inin Pakistan'dan ve yine aynı sayıda mültecinin İran'dan geri dönüş yapması planlanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında da aynı sayıda mültecinin geri dönmesi ön görülmüştür. Ancak sadece 2002 yılında 1.8 milyon kişi ülkeye dönmüştür. Bu sayı 2008'e kadar 5 milyon 73760 kişiye ulaşmıştır (Kuschminder ve Dora, 2009).

2011'de Afganistan, Pakistan, İran ve UNHCR arasında imzalanan bir anlaşmayla Afganistan'a dönen mültecilere yaşam kolaylıkları sağlanması ve rahat ve planlı bir biçimde ülkelerine dönmeleri söz konusu olmuştur. Dönen mültecilere ev, sağlık merkezleri, ambulans, eğitim programları sağlanması ve onların yaşadığı alanlara elektrik ulaştırılması devletin programında yer almıştır. Bazı durumlarda bu programlar güvenilir bir yaşam olanağı sağlamayı da kapsamıştır. Göçmenlerin ve

ülkeye dönüş yapanların işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla Afganistan’da Göç ve Geri Dönüş Bakanlığı kurulmuştur (Obayd,2020, s.71).

IOM verilerine göre 2002-2012 yılları arasında 5.7 milyon Afgan ülkeye dönüş yapmıştır. Başka bir araştırmaya göre, 2004 yılından 2014’e kadar 10 yıl içerisinde 5.7 milyon Afgan’ın ülkeye döndükleri belirlenmiştir. 2001’den sonra ABD liderliğinde dünya ülkeleri Afganistan’a girdiklerinde çeşitli alanlarda projelere başlamışlardır. Bunun yanı sıra Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, ISAF, NATO ve diğer uluslararası kurumlar Afganistan’ın yapılandırılması ve kalkınması için büyük para yardımlarında bulunmuşlardır. Yabancı ülkelerde düşük ücretlerle çalışan mülteciler Afganistan’a dönüp bu projelerde daha yüksek ücretlerle çalışmışlardır (IOM, 2012-2014).

2016 yılından sonra dünyada mülteci nüfusunun hızla artması nedeniyle mültecileri kabul eden ülkeler de mültecileri iyi karşılamamaya başlamışlardır. 2016 yılından sonra İran ve Türkiye’deki ekonomik sorunlardan dolayı bu ülkelerde yaşayan Afgan mülteciler tekrar Afganistan’a dönmeyi tercih etmişlerdir. Ayrıca bu ülkelerdeki yüksek işsizlik oranları hükümetleri mültecileri zorla sınır dışı etmeye mecbur kılmıştır. Örneğin 2019 yılında farklı ülkelere toplam 63449 kişi Afganistan’a dönmüştür. Bunların arasından 32260 kişi zorla sınır dışı edilirken, 31.189 kişi ise gönüllü olarak dönmüştür. 2002’den bu yana 18 yılda toplam 972.8663 kişi Afganistan geri dönmüştür (Af.MORR, 2019).

3.5. Afgan Göçünde Bölge Ülkelerinin Yeni Konumu

Afganlar, İran ve Pakistan’ın kültürel, dinsel ve coğrafi yakınlıkları nedeniyle göç etmek için her zaman bu iki ülkeye başvurmuşlardır. Şii Hazaralar mezhep ve dil yakınlığı nedeniyle göç etmek için her zaman İran’ı iyi bir seçenek olarak görmüşlerdir. Aynı şekilde Afganistan’ın Peştun etnik grubuna bağlı olanlar da Pakistan’a yakınlık duymuşlar ve göç etmek için Pakistan’ı seçmişlerdir (Af.MORR, 2019).

1979’dan itibaren 1981 başına kadar yaklaşık 3,7 milyon mülteci İran ve Pakistan’a kaçmıştır. Bu sayı 1981’de sadece İran’da yaklaşık 1,5 milyon Afgana ulaşmıştır. Afganların göç dalgaları 1990’da 6,2 milyon mülteci ile zirvesine ulaşmıştır (Yıldırım, 2018). Bu sayılara göre Sovyetlerin Afganistan’a müdahale

etmesinden sonra, 18 milyon nüfusu olan Afganistan'ın* üçte biri ülkeden ayrılmıştır (Yıldırım, 2018, s. 118-121).

İran ve Pakistan Afganistan'da Sovyet işgali ile başlayan mülteci dalgasını, İslami kimlik bayrağı altında iyi karşılamışlardır. İran, Afgan mültecilere iş imkanları, ücretsiz eğitim, sağlık hizmetleri ve istedikleri yerlerde barınma olanakları sunmuştur. Aynı şekilde Pakistan da BM'den yardım alarak Afgan mültecilere iyi olanaklar sunmuştur (Kuschminder ve Dora, 2009). İran da Pakistan gibi mültecilere ev sahipliği yapmıştır; ama Pakistan gibi BM'den herhangi bir yardım alamamıştır. Bu nedenle de daha sonraki göç dalgalarını iyi karşılamamıştır (Yıldırım, 2018, s. 118-121).

2001'den sonra İran ve Pakistan'da mültecilere karşı politik tutum değişmiştir. Siyasi liderler oy kaygısıyla mültecileri ülkenin ana sorunu olarak göstermeye başlamışlardır. İran, Afgan mültecileri sokaklarda yakalayıp sınır dışı ederek, onlara tanınan tüm hakları geri almıştır. Aynı paralellikte Pakistan ise mülteci kamplarını kapatmıştır (Kuschminder ve Dora, 2009). Genel çerçevede ekonomik tabloya bakıldığında Pakistan'da kalan Afgan mülteciler genellikle 1981'den önce giden ve orada evi ya da işi olan orta-üst sınıf insanlardır.

Afganistan'daki karışıklıklar, Afganları ülkelerinden göç etmeye zorlarken İran'ı onlar için hedef ülke haline getirip çevre ülkelerden ayıran çeşitli sebepler vardır. Bu sebeplerden en önemlisini iki ülke halkları arasında bulunan ortak etnik ve dini bağlar oluştururken, İran'ın diğer çevre ülkelerden ekonomik anlamda daha çok fırsat sunması da bu sebeplerden bir diğerini oluşturmaktadır.

Afganistan büyük bir etnik çeşitliliğe sahip olsa da ülkede çoğunluk oluşturan dört temel etnik grup mevcuttur. Bunlar; Peştunlar, Tacikler, Özbekler (Türk) ve Hazaralardır (Oğuz, 2001, s. 37-50; Emadi, 1990, s. 12-14). Hazaraların Şii olması, Tacikler başta olmak üzere Farsça'nın bu gruplarda kullanılan temel dil olması göz önünde bulundurulduğunda; Farsça'nın temel ve resmi dil olduğu, yaklaşık 25 milyon Azeri Türk'ün yaşadığı Şii İran (Orsam, 2015), ülkelerinden göç etmek zorunda kalan Afganlar için göç edilebilecek ilk ülke olarak belirlemektedir. Bütün bu

* Afganistan'ın şimdiki nüfusu 2004 nüfus sayımına göre 30 milyon olarak tahmin ediliyor.

ortak kültürel bağlar Afganların İran’da daha kolay uyum sağlamalarını ve zorlanmadan yaşayabilmelerini sağlamaktadır.

Ortak kültürel bağlar dışında ekonomik temelli göçlere bakıldığında, bu durumun 1850’li yıllara kadar uzandığı görülmektedir. 1850’lerden itibaren ekonomik kazançlar sebebiyle gerçekleşen göçle birlikte İran’da kalıcı Afgan yerleşimleri de ortaya çıkmaya başlamıştır (Mousavi, 1997: 148-149; Adelkhah ve Olszewska, 2007: 40-42). Sayıca yoğun olmayan ve seyrek olan ekonomik temelli bu göç 20. yüzyılın ortalarından itibaren değişmeye başlamıştır. Özellikle 1972-1979 arasındaki dönemde kalıcılığa dayanmayan Afgan işgücü göçü önceki dönemlere göre zirve yapmıştır. Bu durumun yaşanmasında birinci sebep; 1972’de Kuzeybatı Afganistan’da görülen kıtlık ve Afganistan ekonomik krizi iken (Adelkhah ve Olszewska, 2007: 40-42), ikinci sebep; İran’da petrol endüstrisindeki hızlı gelişmeye bağlı olarak gerçekleşen büyük ekonomik gelişmeydi. İki ülke ekonomisi arasındaki bu karşıtlık işgücü açısından bir arz-talep dengesi yaratmış, İran gelişen ekonomisi için gerekli işgücünü zor durumda olan Afganistan’dan karşılamıştır. Bu durum Pehlevi yönetiminin ekonomi politikasının bir parçasıydı ve gelen göçmenlerin hemen hemen tamamı bu politika dahilinde çizilen legal dairenin içindeydi. İran’ın gelişen ekonomisinin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünü zor durumda olan Afganistan’dan karşılaması politikası sayesinde Afganistan’dan İran’a düzensiz göç yok denecek kadar az olmuştur (Ashrafi ve Moghissi, 2002: 90). Bu dönemde ekonomik krizden en büyük zararı gören çiftçi ve işçi Afganlar İran’da inşaat, tavuk ve mandıra çiftlikleri başta olmak üzere yiyecek endüstrisi gibi sektörlerde çalışarak kazançlarını biriktirip biriktirdikleriyle beraber ülkelerine geri dönerlerdi. Bu daha çok günümüzde Türkiye’de özellikle İstanbul’a gelip birkaç ay çalışıp, biriktirip memleketlerine dönen işgücü göçüne benzetilebilir. Bu dönemdeki Afgan işçi sayısı 400 binlere kadar çıkabilmiştir (Moughari, 2007: 63; Willner-Reid, 2).

Ortak kültürel bağlar ve İran ile Afganistan’daki ekonomik koşullara bağlı görülen göçün dışında eğitim amaçlı seyrek göçlerin de olduğu görülmektedir. Şii Afgan gençler, Kum başta olmak üzere Şii öğretisinde merkez olarak kabul edilen İran şehirlerinde 1960 ve 1970’ler boyunca eğitim almak amacıyla İran’a göç etmişlerdir (Mousavi, 1997: 148-149).

Afganların 1979'a kadar olan göç tarihi bu şekilde iken, 1979 Sovyetler'in Afganistan'ı işgali ile kitlesel ve zorunlu bir nitelik kazanmış, Afganların İran'daki varlıkları süreklilik kazanmıştır. 1979'dan sonraki dönemden günümüze Sovyetler'in Afganistan işgali hariç tutulursa İran'daki Afgan göçmen varlığı Afganistan iç çatışmaları ve ekonomik zorluklarına göre değişiklik göstermiştir

Dolayısıyla siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın kronik hale geldiği, çatışmaların gündelik yaşamın neredeyse bir parçası olduğu bir ülkenin, her türlü göçe kaynak ülke teşkil etmesi gayet olağan bir durumdur. Bu bağlamda ülke, dünyadaki mülteci hareketlerinin büyük bir bölümünün çıkış noktasıdır. Nitekim BMMYK 31 Ağustos 2021 tarihli verilerine göre Afganistan'dan kayıtlı mültecilerin sayısı 2.221.828'dir. Kayıtlı mültecilerin 1.435.026'sı Pakistan, 780.000'i ise İran'da yaşamaktadır. Yani Afganistan kaynaklı göç hareketlerinin büyük bir çoğunluğu komşu iki ülkeye yoğunlaşmaktadır. Ancak komşu ülkeler dışında, Afganistan merkezli göçlerde Türkiye de hem transit hem de kalıcı göç hareketleri açısından önemli ülkelerinden biridir. Bu çerçevede Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel verilerine bakıldığında, AB veya EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)* ülkelerine uluslararası koruma başvurusu yapan yabancılar** arasında Afganlar öne çıkmaktadır. 2019 yılında uluslararası koruma başvurusu yapan 56.417 kişinin yaklaşık yarısı Afganistan kökenli yabancılardır. 2020 ve 2021 yıllarında da benzer eğilim devam etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Türkiye açısından asıl tartışma konusu olan husus, uluslararası koruma başvurusu yapan Afganlardan ziyade düzensiz göçle ülkeye giriş yapan Afganlardır.

* Kısa adı EFTA olan Avrupa Serbest Ticaret Birliği Norveç, İsviçre, İzlanda ve Liechtenstein'in üye olduğu bir uluslararası ticaret örgütüdür.

** Bilindiği gibi Türkiye, Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü tanımamaktadır. Ancak bu durum onlara karşı bir sorumluluğu olmadığı anlamına gelmemektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesine göre "Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir". Bu "geri gönderilememe" maddesinden dolayı da Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelen mültecilere, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda on binlerce kişi yaptığı mültecilik başvurusunun sonucunu, "şartlı mülteci" olarak Türkiye'de beklemektedir (Tümtaş, 2020:119).

Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün düzensiz göçmen verilerine bakıldığında yakalanan 102.492 düzensiz göçmenden 43.182'si Afgan uyrukludur. Tablo 2'de 2014 yılından itibaren yakalanan düzensiz Afgan göçmenlerin sayısı görülmektedir.

Tablo 2: *Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Afgan Göçmenlerin Sayısı*

2014	2015	2015	2017	2018	2019	2020	2021 [□]	Toplam
12.248	35.921	31.360	45.259	100.841	201.437	50.161	43.182	508.161

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (goc.gov.tr)

Tabloya bakıldığında 2015 yılından beri Türkiye'de yakalanan düzensiz Afgan göçmen sayısı 500 bini geçmiştir. Özellikle 2019 yılında 201.437 düzensiz Afgan göçmen yakalanmışken, 2020 ve 2021 yılında bu sayısının çok aşağılara düşmüş olması da tabloda dikkat çekmektedir. Bu durumu bir yandan düzensiz Afgan göçmenlerin yakalanma korkusuyla gelmekten vazgeçtikleri şeklinde okumak mümkünken, öte yandan da sınırdan yakalanmadan geçtikleri şeklinde bir yoruma da imkan sunmaktadır. Nitekim UNHCR Türkiye verilerine göre uluslararası koruma başvurusu yapıp Türkiye'de sürecin sonuçlanmasını bekleyen Afganistan uyruklu sayısı 116.400 iken, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 20 Ağustos 2021 tarihinde yaptığı konuşmada Türkiye'de kayıt dışı 300 bin Afgan olduğunu belirtmiştir (Yorulmaz,2021). Dolayısıyla buradan hareketle Türkiye'de yarım milyona yakın Afgan göçmenin bulunduğunu belirtmek mümkündür. Ancak 2021 yılı Ağustos ayında Talibanın ülke yönetimini tekrar ele geçirmesinden sonra bu sayısının artmış olacağını da ön görmek gerekmektedir

3.6. Sonuç

Bu bölümde Afgan halkının göç profili ve göç tarihi dinamikleriyle anlatılmış olup, Dünyadaki Afgan göçmenlerin sayısal verileri açıklanmaya çalışılmıştır. Afganistan'ın Pakistan ve İran ile komşu olması, ülkedeki politikanın bu ülkelere bağımsız olamayacağını göstermektedir. Bu bağlamda İran ve Pakistan'ın ülke siyasetine etkisi de irdelenmiştir. Bunun sonucunda Afgan halkının neden bu kadar göç ettiği kavramsal, kuramsal, tarihsel, siyasal (vd.) dinamikleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada kavramsal olarak “göç” olgusu irdelenip tarihsel süreçteki yerine ilişkin çerçeve oluşturulmuştur. Göç, tarih boyunca dünyayı etkileyen önemli olaylardan olmuştur ve bugün de her geçen gün varlığını büyüterek devam ettirmektedir. İç karışıklıklar, iktidar mücadeleleri, dini ve etnik ayrımlar, çatışmalar ve terörün yanı sıra büyük güçlerin müdahaleleri Afganistan halkının dünyada “istikrarlı göçmenler” olarak isimlendirmesinin nedenlerindendir. Farklı toplumların bir arada yaşadığı bu Orta Asya ülkesi İngiliz sömürgesinden çıktıktan sonra beklenen demokratik ortamı sağlayamamıştır. Ülkede yaşayan insanların çoğu Müslüman olan halktan oluşmaktadır. Ülkede dini nedenlerden çok, etnik farklılıklar çatışma ortamını oluşturmuş ve bu durum beraberinde kargaşa sonucunu doğurmuş, ülke SSCB ve ABD önderliğindeki büyük güçlerin geri dönüşü olmayan müdahalelerine sahne olmuştur. Tüm bu süreç, yerlerinden edilen göçmenlere ve dünyayı etkileyen göç hareketlerine neden olmuştur. Bu göç dalgalarından etkilenen ülkelerden birisi de tartışmasız Türkiye’dir.

Afganistan tarihi incelendiğinde maalesef istikrarlı kalan çok az şeylerden bazılarının savaş, iç karışıklıklar ve göç olduğu görülmektedir. Ülke tarihi boyunca göç konusunda kaynak ülke olma konumunu korumuş hatta 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar ve sonrasında oluşan Suriye kaynaklı göçe kadar da bu konudaki zirveyi bırakmamıştır.

Afganistan’daki Sovyet müdahalesinin sürdüğü 10 yıl boyunca ortaya çıkardığı büyük yıkım ve beraberinde getirdiği iç karışıklıklar Afganistan tarihinde o döneme dek görülmemiş boyutlarda göç hareketlerinin oluşmasına neden olmuştur. İlk aşamada Afganistan’a komşu ülkelere yayılan bu göç hareketleri o dönem için 18 milyon civarında tahmin edilen nüfusun 6 milyondan fazlasının göç etmesine neden olmuştur. Kaynak ülke olarak oluşan bu devasa göç hareketi Sovyet müdahalesinin 1979-1989 arasında uzun bir dönem sürmüş olması ve şiddeti ile ortaya çıkardığı yıkım nedeniyle gittikçe daha geniş bir alanı etkiler hale gelmiştir. Başta Pakistan ve İran’a yönelen göçmenler zamanla bu ülkelerde karşılaştıkları güçlükler ile yaşadıkları diğer sorunlar veya daha iyi bir gelecek beklentileri ile başka ülkelere de yönelmeye başlamışlardır. Afganistan’ın kendi içinde yaşadığı istikrarsızlıklar, dış

güçlerin müdahalesi, terör ve tüm bu güvensizlik kaynaklarının neden olduğu kötü ekonomik koşullar; Afganistan'dan göçün en önemli nedenleri olarak görülmektedir.

Afganistan'da Sovyet işgali 1989 yılında bitmiş olmasına karşın Sovyetler'in kullandığı orantısız askeri güç neticesinde tabiri caizse Afganistanı her anlamda yerle bir olmuştur. Göçmenlerin bir kısmı gönüllü geri dönüş projeleri ve kendi imkanları ile geri dönmüş olsalar bile bıraktıklarından çok daha kötü bir Afganistan ile karşılaştıkları muhakkaktır. Bu nedenle de ekonomik ve siyasi olarak çökmüş durumdaki ülkede aradığını bulamayan göçmenlerin yeni göç hareketlerine zemin oluşturmalarını beklemek uzak bir ihtimal olmayacaktır.

Afganistan'da Sovyet işgali 1989 yılında bitmiş olmasına karşın ülkede devam eden iç karışıklıklar, kıtlık, ekonomik sıkıntılar gibi pek çok nedenle göç hareketleri işgal sonrasında da devam etmiştir. Nitekim Türkiye'ye yönelik Afgan düzensiz göçmenler ile ilgili kayda geçen ulaşılabilen verilerin oluşması 90'ların sonlarına doğru olmuştur. Özellikle 1998 yılından sonra bariz bir artış görülmeye başlamıştır.

Afgan göçmenlerin yasal veya yasadışı yollarla İran'da uzun yıllardır bulunduğu bilinmektedir. İran'ın Afganlara yönelik politikalarındaki değişim ve katı duruş yıllar geçtikçe artmaktadır. Özellikle son yıllarda İran'a uygulanan uluslararası ambargolar ve bunun neticesinde İran'da oluşan ekonomik darboğazlar da bu katı göçmen politikaları ile giderek daha fazla Afgan'ın İran'dan ayrılmasına ve Türkiye'ye yönelmesine neden olmaktadır. İran'ın sınır denetimlerini yeterli seviyede tutamaması ya da tutmaması ve zaten hali hazırda İran'daki Afgan göçmenlerin durumu nedeniyle Afganistan kaynaklı göç hareketleri İran'ı giderek daha fazla transit olarak kullanmaya ve batıya yönelmeye başlamıştır.

Etno-kültürel ve inançsal farklılıkların çok olduğu ve farklı grupların aralarındaki iktidar mücadelesi nedeniyle çatışmaların dinmediği bir ülke olan Afganistan'ın tarihi, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklarla, dolayısıyla da göçlerle doludur. Bağımsızlığını kazandığı süreç sonrasında Afgan tarihine kısaca bakıldığında, 1919 yılında İngilizlere karşı kazandığı bağımsızlık mücadelesinden sonra ülke genelinde siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanamamış olduğu, 1940 yılında Hindistan'ın bölünmesi ve Pakistan'ın kurulması ile genel olarak bu coğrafyadaki gerginliklerin had safhaya ulaştığı görülmektedir.

Ülke tarihinde kırılma noktalarından biri de 1979 yılında Sovyetler Birliğinin ülkeyi işgali etmesidir. Bu işgal sonucunda ülke genelinde 3,8 milyon insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır (Kronenfeld, 2008:47). 1990'lı yıllarda ise ülkede yaşanan otorite boşluğunu fırsat bilen ve Sovyet işgali döneminde ABD'nin silahlandığı cihatçılar, Taliban örgütlenmesi adı altında 1996 yılında ülkede yönetimi silah zoruyla ele geçirmiştir. Bu olay yine ülke tarihinde yoğun göç hareketliliği neden olmuştur. 2001'de ise 11 Eylül saldırılarının akabinde Amerikan işgali ile Taliban yönetimi devrilmiş, bu süreçte yaşanan çatışma ortamından dolayı da yine milyonlarca Afgan yerinden edilmiştir. 2021 yılında ABD'nin Afganistan'ı terk etme kararından sonra hükümet güçleri çatışmadan yönetimi tekrar Taliban'a devretmiş ve yine cihatçı yapılanmayı ve şeriat yönetimini istemeyenler, oluşan baskı nedeniyle ülkeyi terk etmiş ve yeni bir göç dalgasına neden olmuştur.

ABD ve NATO kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilme sürecinin devam ettiği bir dönemde, saldırıların artması nedeniyle vatandaşlar yurt dışına kaçmayı sürdürmektedir. Mülteciler ve Geri Dönüşler Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, yurt dışına göç edenlerin sayısı konusunda net bir rakam belirtilmemiştir. Ancak her gün onlarca kişinin yasal ya da yasal olmayan yollarla yurt dışına kaçtığı belirtilmektedir. Yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle yurt dışına kaçan Afganların en çok tercih ettiği ülkelerin başında Türkiye, Pakistan ve İran gelmektedir.

Ülkedeki demografik ve ekonomik yapıya bakıldığında da göçü besleyen bir yapının olduğu görülmektedir. Zira Afganistan sosyal, ekonomik ve siyasi olarak bölünmüş bir ülkedir. Afganistan'da büyüklü küçüklü 18 farklı grup arasında etnik, dini, siyasi ve aşiret temelli bölünmeler mevcuttur (Karadağ, 2021:16). Dünya Bankası 2019 verilerine göre 38 milyonun üzerinde insanın yaşadığı ülke, nüfusunun yarısına yakını 15 yaşın altındaki bireylerin oluşturduğu, kırsal nüfus ağırlıklı bir toplumsal yapıya sahiptir. Zira ülke nüfusunun yaklaşık %74'ü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Ekonomik göstergeler açısından da ülke, dünyanın en gelişmemiş ülkelerinden biridir. Ülkede 20 milyondan fazla insanın günlük 1,5 doların altında gelir elde ettiği tahmin edilmektedir. Bunların yanında eğitim seviyesinin düşük olduğu ülkede, yükseköğretime kadar 12 yıl eğitim süresi bulunmaktadır. Ancak

yoksulluk, okul çağında olmasına rağmen birçok çocuğun okula gitmesinin önünde en büyük engeldir (Buz vd. 2021:7). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, UNDP 2013 Raporuna dayandırarak, “Beşeri Yoksulluk Endeksi” sıralamasında da Afganistan 145 ülke arasında 135. sırada olduğunu aktarmaktadır. Afganistan, UNDP 2018 raporunda da İnsani Gelişme Endeksi içinde 178 ülke arasında 168. sırada yer almaktadır. Nüfusun %78’inin temiz içme suyuna ulaşamadığı; yeni doğan bir bebeğin 40 yaşına kadar yaşama olasılığının ancak %59 olduğu; beş yaş altı çocuklar arasında yetersiz beslenenlerin oranının %39 olduğu görülmektedir. Tüm bunlar, Afganistan’da gelir ve tüketim yoksulluğu yanında beşeri yoksulluğun da önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu sorun ya da sorunlar Afgan halkını göç etmeye iten temel sebeplerdendir.

Sonuç olarak Afganistan tarihi savaş ve çatışmalarla doludur. Dünyada hiçbir ülke, Afganistan kadar çatışma, savaş ve yıkımla yüzleşmemiştir. Dolayısıyla çatışmaların yoğun olduğu coğrafyada sosyal ve ekonomik hayatın çökmesi ve insanların bir yandan yaşam kaygısı öte yandan da yoksulluk, işsizlik nedeniyle göç kararı alması gayet olağan bir durumdur. Nitekim Afgan halkının üçte birinden fazlası yaşamları boyunca en az bir defa göçü deneyimlemiştir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Afacan, S. (2021). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/goc-meselesi-ve-iran-in-afganistan-daki-oncelikleri/2328852> (Erişim Tarihi: 23.06.2022).
- Akkoyunlu, E. K., ve Ertan, B. (2017). **Türkiye'nin Göç Politikası**. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.
- Akyürek, S., Kıbrıs, N., ve Ünal, D. (2012). *Afganistan'da Sivil Ölümleri*. Ankara: BİLGESAM Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi.
- Allchin, F.R. (2022). <https://www.britannica.com/place/Afghanistan#ref21414> (Erişim Tarihi: 22.06.2022).
- Anadolu Ajansı, (2020). *ABD ile Taliban Barış Süreci Anlaşmasını İmzaladı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ile-taliban-baris-surecianlasmasini-imzaladi/1749814> (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- Anadolu Ajansı, (2021). *ABD'nin En Uzun Savaşı: Afganistan'da 20 Yıl*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-en-uzun-savasi-afganistanda-20-yil/2351523> (Erişim Tarihi: 22.07.2022).
- Aras, B., ve Toktaş, Ş. (2008). *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*. Ankara: SETA Yayınları II.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2018). *Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği*. (35) Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği | Reyhan Atasü - Topcuoglu - Academia.edu (Erişim Tarihi: 02.07.2022).
- Barthram, D., Poros, M., & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (I. A. Tuncay, Çev.) Ankara: Hece Yayınları. (Eserin orijinali 2008'de yayımlanmıştır).
- Bianet, (2015). <https://bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindakifarklar>
- Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğinin Kuruluş ve Fonksiyonları", *Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri*. Düzce Üniversitesi Yayınları; No. 5. Kongreler; 1. Ankara: Düzce Üniversitesi Yayını
- Bozkurt, C., & Yılmaz, C. (2019). *"Hayli Zor" Türkiye'deki Afgan Sığınmacı ve Mülteciler*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Cankara, P. Ö. (2018). *İçimizdeki Yabancılar Bilecik Halkının Afgan Sığınmacılara Yaklaşımı*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

- Castles, S., & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Göç Hareketleri*. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 1993'te yayımlanmıştır).
- Çağlayan, S. (2006, Güz). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 67-91.
- Çağrı, A. (2006). Afganistan'dan Zeytinburnu'na Yolculuk. *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 130-140). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Çalı, H. H. (2012). Kamu Politikası Olarak Türkiye'nin Göç Politikası. *İdarecinin Sesi Dergisi*. (Sayı 151 Mayıs-Haziran), 47-50.
- Çınarlı, Ö. (2009). *Afganistan'daki İç Savaş Ve Dış Müdahale (1989-2001)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: T.C Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Çiçekli, B., & Demir, O. Ö. (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Ankara: Karınca Yayınları.
- ÇSGB. (2016). *2015 Çalışma Hayatı İstatistikleri*. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB).
- Davarcıoğlu Özaktaş, F. (2019). Yabancılar Konut Satışı ve Reel Efektif Döviz Kuru: Türkiye Örneği Ampirik Çalışma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15, 131-147.
- Demirhan, Y., & Aslan, S. (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-62.
- Durmaz, İ. T. (2019). *Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçünde İran Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: T.C Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı.
- EASO. (2020). *EASO Avrupa Sığınma Destek Ofisi Sığınma Raporu 2020-Avrupa Birliğinde Sığınma Durumuna İlişkin Yıllık Rapor Yönetici Özeti*. Avrupa Sığınma Destek Ofisi (EASO). doi:10.2847/432570
- Eker, K. (2008). *Türkiye'de Yasadışı Göç Sorunu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi.) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. 25.01.2022 Tarihinde alındı
- Ekşi, N. (2015, Ocak-Haziran). 2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1.(1.), 12-43.
- Elmas, Ş. (2016). *Türkiye'de Kaçak İşgücü Göçü Yönetimi*. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Erder, S. (2014). Türkiye'de Değişen Siyasal Konjonktür, Değişen Göç ve İskan Politikaları. A. İçduygu, S. Erder, & Ö. F. Gençkaya içinde, *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023 Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere* (s. 77-137). İstanbul: MiReKoç Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.

- Erman, K. (2017). *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu Ve İşgali (Etkiler Ve Sonuçları)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ertaş, Ş., & Öztürk, G. (2017). Yabancıların Taşınmaz Edinmesindeki Gelişmeler ve Türkiye'deki Son Durum. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(3), 441-484.
- Eryurt, M. A. (2017). Dünyada Mültecilerin Durumu ve Afgan Mülteciler. *Türkiye'de Afganistan Uyraklı Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları* (s. 33-37). içinde Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Geyik Yıldırım, S. (2018, Temmuz). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4, 128-159.
- GİGM, (2020). *İstatistikler, Güncel veriler, İkamet İzinleri*. <https://www.goc.gov.tr/ikametizinleri> adresinden (Erişim Tarihi: 18.02.2022).
- Güllüpnar, F. (2012). Göç olgusunun Ekonomi-Politik ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 53-85.
- Gündoğdu, S., & Boyalı, H. (2017). Göç Ve Kamu Diplomasisi. A. Yatkın (Dü.) içinde, *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 11 Bildiri kitabı "Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü"* (s. 529-545). Elazığ: T.C Fırat Üniversitesi.
- GYODER. (2019). *Türkiye'de A'dan Z'ye Mülk Edinme Rehberi*. İstanbul: Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği.
- Hall, S. (1992). "The West and the Rest: Discourse and Power." In T. Das Gupta, *Race and Racialization, Essential Readings*. Toronto/Canadian: Canadian Scholars . 85-95
- Hall, S. (2002). *"Medya ve İdeoloji: İdeoloji ve İletişim Kuramı"*. (Der. Süleyman İrvan) Medya, Kültür, Siyaset. Ankara: Ark
- IOM. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. (B. Çiçekli, Çev.) Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Işıklı, E. (2018). *Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikaların İncelenmesi*. Ankara: Düzce Üniversitesi Yayınları
- İçduygu , A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- İçduygu, A., & Aksel, D. (2012). *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- Karakaya, C. (2021). <https://www.researchgate.net/publication/352728802> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).
- Katzman & Thomas, K.C. (2017). <https://sgp.fas.org/crs/row/RL30588.pdf>. (Erişim Tarihi: 23.06.2022).

- Kaya, G. (2017). AB’de Yeni Bir Ortak Sığınma Sistemine Doğru: Dublin Sisteminin Reformu. Y. Gülcan, S. Akgüner, & Y. Kuştepe (Dü) içinde, **Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye AB İşbirliği**. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Koç, M. (2019). **Türkiye’ye Düzensiz Afgan Göçü ve İran’ın Göç Politikaları**. Ankara: İran Araştırmaları Merkezi (İRAM).
- Koç, S. (2019). **Türkiye’nin Göç Politikası ve Uygulaması: İl Göç İdaresi Uzmanları Gözüyle Konya ve Hatay Örnekleri**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: T.C Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kolukırk, S. (2019). “Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Politigi Üzerine Bir Değerlendirme”. **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8, 1-20.
- Kuschminder, K., ve Dora, M. (2009). **Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects**. Maastricht Graduate School of Governance (MGSoG).
- Kümbetoğlu, B. (2019) **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, 6. Basım, İstanbul: Bağlam
- Mepa News. (2020). **Afganistan Etnik Grup Haritası**, <https://www.mepanews.com/afganistan-etnik-grupharitasi-21807h.htm>. (Erişim Tarihi: 25 03 2022).
- Mutanoğlu, M. (2006). **Afganistan Moğol İstilasından ABD işgaline**. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Özarslan, H. (2007). **Çerçeveleme Yaklaşımı Açısından Haber Çerçevelerinin İzler Kitle Düşünceleri Üzerindeki Etkisi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel, C. (2018). **Afganistan’ın Yeniden İnşasında Türkiye’nin Yumuşak Güç Stratejisi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Malatya: T.C İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel, C. (2019). **Yeni Küresel Dönüşümün Şifresi Afganistan-Bir ulus İnşası Örneği ve Türkiye’nin yumuşak Güç Stratejisi**. Ankara: Orion Kitapevi.
- Özservet, Y. Ç. (2013). İstanbul Zeytinburnu İlçesi’nde Afgan Türklerinin Ulusötesi Kentleşme Ağlarının Analizi. **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 4, 163-181.
- Öztürk , C., & Dönmez, G. (2017). Türkiye’ye Göç Eden Van’daki Ulupamir Kırgızlarının Eski Ve Yeni Durumlarına Dair Bir Araştırma. A. Yatkın (Dü.) içinde, **Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 11 Bildiri kitabı "Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü"** (s. 1944-1959). Elazığ: T.C Fırat Üniversitesi.
- Poloma, M. M. (1993) **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (Çev. Hayriye Erbaş). Ankara: Palme Yayıncılık. (Eserin orijinali 1993’te yayımlanmıştır).

- Raof, M. T. (2017). *11 Eylül 2001 Sonrası Afganistan'dan Türkiye'ye Göçler ve Bunların Türkiye'ye Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- S. Ihlamur-Öner, ve N. Ş. Öner (2012). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar* (4. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sağiroğlu, A. Z. (2015). *Türkiye'nin Değişen Göç Karakteri . Sosyoloji Divanı*, 9-30. Sert, D. Ş. . Uluslararası göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. Ihlamur-Öner, & N. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar* (4. b., s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schmid-Drüner, M. (2020). *Göç politikası., Avrupa Birliği Hakkında Bilgi Formları*:<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/152/immigration-policy> adresinden. (Erişim Tarihi: 12.01. 2022).
- SGDD, (2017). *Mülteci Tanımı, Türkiye'de İltica Süreci*: <http://sgdd.org.tr/wp>. (Erişim Tarihi: 12.04.2022).
- SGDD. (2011). *Askıdaki Yaşamlar & Alğıdaki Yaşamlar Araştırma Raporu (Ankara, İzmir, Van, Erzurum, Kayseri ve Kırklareli İllerinde Sığınma ve Mülteci Alanına İlişkin, Veri Toplanması ve Araştırma Temelli Savunuya Yönelik Algı Bilgi Tespiti Farkındalık Oluşturma ve Eğitim F.)*. Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD).
- Sokolska, I. (2020). İltica politikası. ., *Avrupa Birliği Hakkında Bilgi Formları*: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/151/asylumpolicy> adresinden alındı
- Suğur, S ve Suğur, N. (2016) “Sosyolojik Teoride Açılımlar”, *Buruk Şenlik Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri*, Der. Ali Ergur, Ankara: Phoenix
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020). Afganistan'ın Siyasi Görünümü. T.C. Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/afganistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alındı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2020). Şartlı Mülteci. Tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/sartli-multecisi> adresinden 12.01.2022 tarihinde alınmıştır.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2020) <https://www.goc.gov.tr/sartli-multecisi> adresinden 27.01.2022 tarihinde alınmıştır.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2020). *Küresel Göç ve Kalkınma Forumu.*, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gfmd--kuresel-goc-ve-kalkinma-forumu-> adresinden 27.01.2022 tarihinde alınmıştır.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2020). Genel Müdürlüğün Görevleri., T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/genel-mudurlugun-gorevleri> adresinden 27.01.2022 tarihinde alınmıştır.

- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2020). Göç Tarihi. <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> adresinden 27.01.2022 tarihinde alınmıştır.
- T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Afganistan Ülke Raporu, (2017). <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf> 01.07.2022 Tarihinde alındı.
- TDK, (2015). Güncel Türkçe Sözlük. **Türk Dil Kurumu Sözlükleri:** <https://sozluk.gov.tr/> Adresinden 12.02.2022 Tarihinde alındı.
- Tunç, M. S., (2018). Afganlar neden göçüyor? **En Politik:** <https://www.enpolitik.com/guncel/afganlar-neden-gocuyor-h161673.html> adresinden alındı.
- Uliwiki, (2018). Kopenhag Okulu. **Uliwiki Özgür Uluslararası İlişkiler Sözlüğü:** http://uliwiki.org/index.php?title=Kopenhag_Okulu#cite_note-1 adresinden alındı.
- UNHCR, (1997). <https://www.unhcr.org/3eb7bbd04.pdf> adresinden alındı.
- UNHCR, (2018). Küresel Mülteciler Sözleşmesi. **The UN Refugee Agency:** <https://www.unhcr.org/the-global-compact-on-refugees.html> adresinden 12.03.2022 tarihinde alınmıştır.
- UNHCR, (2019). T.C. Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciği. <http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353727> adresinden 27.01.2022 tarihinde alınmıştır.
- UNHCR, (2021). Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden 09.03.2022 tarihinde alınmıştır.
- UNHCR, (2012). Vatansızlık Hakkında Kılavuz İlkeler., <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa64904> adresinden 12.02.2022 tarihinde alınmıştır.
- Ümit, S. (2021). <https://mergendevri.com/2021/09/25/tarihte-afganistan/> 20.03.2022
- Vardal, Z. (2015). **“Nefret Söylemi Ve Yeni Medya”**, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 2.1, 132-156
- Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, (1954). https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_14.pdf adresinden 03.01.2022 tarihinde alınmıştır.
- Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme, (2019). **Hukuk Ansiklopedisi:** <https://hukukbook.com/vatansizligin-azaltilmasina-dair> adresinden 09.01.2022 tarihinde alınmıştır.
- Walker, A. (2021). <https://www.t24.com.tr/haber/afganistan-ekonomisine-ne-olacak,972773> 25.06.2022 Tarihinde alındı.
- Waynakh, (2009). Mülteci Hukuku'nun Tarihsel Gelişimi. <http://www.waynakh.com/tr/multeci-hukuku-nun-tarihsel-gelisimi/>.

- Yerli, Ö. G. (2018). “Türkiye’de Göç Politikaları Ekseninde Göç İdaresi genel Müdürlüğü”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 3, 15-21
- Yılbaş, D. Z. (2021). *Afganistan’da Uyuşturucu Ekonomisi İle Mücadele: Afyonun Tarlada İmhasına Yönelik Tedbirlere Öncelik Veren Stratejilerin Sınırları*. 19T.C. Dışişleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/afganistan_dauyusturucu-ekonomisi-ile-mucadele_-afyonun-tarlada-imhasina-yonelik-tedbirlereoncelik-Veren-stratejilerin-sinirlari.tr.mfa adresinden 18.12.2021 tarihinde alınmıştır.
- Yildiz, Z. (2018). Afganistan'dan yürüyerek geliyorlar: Türkiye'nin göz ardı edilen Afgan göçmen gerçeği. **euronews**: <https://tr.euronews.com/2018/06/25/afganistan-dan-yuruyerek-geliyorlar-> adresinden 09.04.2022 tarihinde alınmıştır.

ÖZ GEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı. : ELÇİ, MEHMET
Uyruğu : T.C.
ORCID : 0000-003-0928-7805

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora		
Yüksek Lisans		
Lisans	KAMU YÖNETİMİ	23.06.2014

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2	SMMM OFİSİ	MUHASEBE

Yabancı Dil: İNGİLİZCE

Yayınlar

TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

21.09.2022

Tez Başlığı / Konusu:

“Afgan Göçünün Siyasi, Ekonomik ve Güvenlik Nedenlerinin Analizi”

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 73 sayfalık kısmına ilişkin, 23.05.2022 tarihinde Şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15 (onbeş) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

21.09.2022
Mehmet ELÇİ

Ad Soyad : Mehmet ELÇİ
Öğrenci No : 18920022027
Anabilim Dalı : Uluslararası Politik Ekonomi
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Statüsü : Y.Lisans ■

Doktora □

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Hakan
KARAASLAN
21.09.2022

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R
21.09.2022
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü